

Oversættelse og humanistisk forskning

— Med en diskussion af *Platons samlede værker i ny oversættelse I-VI*,
udg. af Jørgen Mejer & Chr. Gorm Tortzen (København 2009-2015)*

af David Bloch

1. Forord

I 2015 afsluttede et hold på knap 30 filologer en nyoversættelse af Platons samlede værker i seks bind.¹ Denne oversættelse skal erstatte den tidligere oversættelse af Platons skrifter, som Carsten Høeg og Hans Ræder udgav i perioden 1932-1941,² og den er hidtil blevet særdeles godt modtaget.

Oversættelsen har været væsentlig for det klassisk filologiske miljø i Danmark. Det er tydeligt, at oversætterne har opnået et fagligt og socialt fællesskab, hvilket vil være vigtigt i disse tider, der er vanskelige for humanister, humanistisk forskning, græsk og latin i gymnasieskolen og for klassikerfagene generelt. Projektet har også bragt en række dygtige yngre Platonfortolkere frem, og endelig har projektet skabt opmærksomhed om Platon uden for de filologiske og fagfilosofiske kredse. Det er alt sammen godt, og for det må vi være hovedredaktørerne, Chr. Gorm Tortzen og afdøde Jørgen Mejer, taknemmelige. Mejer var idémanden bag oversættelsen, men Tortzen har i praksis været redaktøren fra start til slut.

Den samlede Platonoversættelse er så omfattende, at den har givet oversættere af græske (og latinske) tekster gode muligheder for at overveje og diskutere deres teori og praksis. Foreløbig har diskussionen været begrænset til forholdsvis få filologer, men allerede på den baggrund kan redaktøren og jeg konstatere, at vi er grundlæggende

* Denne artikel er en revideret og udbygget version af første del af et foredrag med titlen "Djævelens advokat", som jeg holdt på Københavns Universitet d. 26. september 2015. Alle oversættere har haft mulighed for at kommentere og kritisere artiklen. For kommentarer og kritik takker jeg Leo Catana, Jakob Leth Fink, Steffen Lund Jørgensen, Marcel Lysgaard Lech, Kristoffer Maribo, Thomas Heine Nielsen, Anders Holm Rasmussen, Adam Schwartz, Rasmus Sevelsted og Gorm Tortzen samt *AIGIS'* to læsere (Marianne Pade og Peter Zeeberg).

-
1. Herefter *PSV* I-VI, se litteraturlisten. Jeg har selv (med Adam Schwartz) bidraget til *Platons samlede værker i ny oversættelse* med oversættelsen af *Protagoras*. Derudover har jeg været konsulent på indledningen til bind IV og på oversættelserne af *Laches* og *Kleitophon*.
 2. Herefter *H&R*, se litteraturlisten.

uenige om (1) den gode oversættelse generelt, (2) hvad det vil sige, at en oversættelse har et forskningsgrundlag, og (3) de principper, som bør lægges til grund for en oversættelse. Som en naturlig konsekvens er vi således også uenige om, hvad der er *PSV*'s styrker og svagheder. Vi er til gengæld helt enige om, at oversættelser hører til blandt de vigtigste opgaver for klassiske filologer.

Jeg mener i den grad, at vi savner en diskussion af seriøse oversættelser. Derfor vil jeg her fremlægge mine synspunkter til diskussion. Det følgende er en artikel, som med udgangspunkt i *PSV* lægger grunden for et mere omfattende arbejde med oversættelse, videnskabs- og oversættelsesteori og med Platons filosofi generelt. *PSV* gennemgås i det følgende grundigt, og håbet er, at det åbner for forståelsen af nogle generelle problemer og problemstillinger inden for dansk Platonforskning, danske klassikeroversættelser og videnskabelig fremgangsmåde. Jeg betragter således denne udgivelse som repræsentativ for danske oversættelser af antikke tekster, om end *PSV* er væsentligt mere omfangsrig end andre udgivelser. Artiklen er første del af to.³

2. Udgangspunkt: legitimering af oversættelsen

PSV begrundes sin egen eksistens på følgende måde:

De [oversætterne] repræsenterer tre generationer af danske filologer og filosoffer med tilknytning til universiteterne og gymnasieskolen, og samarbejdet mellem dem er opstået ud fra et ønske om at give danske læsere en ny Platonoversættelse, som ud over at være affattet på et nutidigt dansk også tager hensyn til den internationale Platonforskning, der i dag står langt fra 1920'ernes.⁴

Begge er rimelige grunde: En oversættelse fra 1930'erne vil naturligvis være skrevet på et dansk, der nogle gange lyder forældet, og forskningen har i den grad nået mange resultater siden 1920'erne. Hermed har man glimrende levet op til nogle helt basale forskningskrav: formulering af mål ("en ny oversættelse") og af grundene til, at dette/disse mål overhovedet er relevant(e) ("ny forskning" og "udviklingen i det danske

3. Se afsnit 2 nedenfor.

4. *PSV* I, s. 27. Samme begrundelse findes på de enkelte binds omslag: "Det er nu næsten 80 år siden, Platons samlede værker første gang udkom i dansk oversættelse. I den forløbne tid er der sket meget inden for den internationale filologiske og filosofiske Platonforskning. Og der er også sket meget med det danske sprog siden da. [...] Med indledninger og noter til de enkelte værker opsummeres den internationale Platonforskning helt frem til i dag."

sprog”).⁵ I denne artikel vil jeg diskutere, hvordan man i forbindelse med en oversættelse kan tage hensyn til international forskning. Der kan her stilles to spørgsmål med underspørgsmål:

- (1) Hvad vil det generelt sige, at en (a) oversættelse og/eller (b) dens tilhørende udstyr i form af indledning, kommentar, noter og andet er forskning og/eller forskningsbaseret?
- (2) Lever (a) oversættelserne og (b) udenomsværkerne i *PSV* op til målet om at være forskningsbaserede?

Det vil vise sig, at pkt. 1 som helhed under de nuværende forhold er meget vanskeligt at besvare, fordi det er uklart, hvordan en oversættelse overhovedet kan/skal betragtes som forskningsbaseret. Derfor skal spørgsmålet i virkeligheden deles, så man på den ene side (1a) betragter oversættelsen selv og på den anden side (1b) betragter udenomsværkerne (indledning, kommentar, noter, registre, kort og andet). I denne artikel vil blikket primært være rettet imod pkt. 1b, dvs. de dele, som indiskutabelt kan tage hensyn til moderne forskning. Jeg lægger dog samtidig fundamentet for et svar på spørgsmålet i pkt. 1a og diskuterer det i det omfang, jeg finder det muligt på baggrund af dels forskningsverdenens nuværende syn på oversættelse, dels de af mig opstillede krav til forskning.⁶

I en anden artikel i næste nummer af *AIGIS* diskuterer jeg til gengæld (1a), dvs. selve oversættelsernes forskningsgrundlag, og ser ikke mindst grundigere på den anden eksistensbegrundelse (om og hvordan *PSVs* oversættelser er et sprogligt fremskridt i forhold til *H&R*) med særlig henblik på oversættelsesvalg og -strategier generelt.

3. Forskning

Humanistisk forskning er væsentlig. Men på overfladen har den det problem, at den ofte beskæftiger sig med emner, som også folk, der *ikke* forsker, med stor gevinst kan beskæftige sig med. Stort set alle danskere kan læse dansk, og mange får noget ud af at læse forfattere som Klaus Rifbjerg og Bjarne Reuter, men ikke alle, der læser deres

5. Se indledningen til afsnit 3 nedenfor.

6. Se afsnit 3 nedenfor.

værker, forsker af den grund i forfatterskaberne. Der må være — og *er* også — mere i forskningen.

Dette kan kaldes (en væsentlig del af) humanioras legitimeringsproblem, et problem, som naturvidenskaberne slet ikke har i samme grad, og som i forskningslitteraturen håndteres helt forskelligt.⁷ Humanistiske forskere må gøre sig klart, hvad der adskiller deres arbejde med sprog, litteratur, teater, medier, osv. fra dem, der interesserer sig for områderne, men som *ikke* forsker. Det betyder ikke mindst, at humanistiske forskere selv skal være meget forsigtige med, hvad de betegner som forskning.

PSV hævder ikke selv at være forskning, men den vil bygge på (“tage hensyn til” eller opsummere) forskning.⁸ Dette er en mellemting imellem forskning og ikke-forskning: Man har i de fleste tilfælde ikke som ambition at leve op til videnskabelige krav, men man vil basere sit arbejde på forskere, der gør det. Hermed repræsenterer man stadigvæk forskningen i den forstand, at læseren kan forvente at få *den nuværende forskningsviden* på området. Det betyder også, at synspunkter, der blot gentages i moderne litteratur, selvom de intet forskningsgrundlag har, heller ikke er uproblematisk, men dette er naturligvis et punkt, som man dårligt kan forvente, at *PSV* forholder sig meget kritisk til. Hvis man vil tage hensyn til moderne forskning og efterfølgende præsenterer og arbejder med stof, der ikke lever op til dens krav, er det imidlertid et problem for humanistisk videnskab på samme måde som folk, der hævder at bedrive forskning uden egentlig at gøre det. Man må desuden overveje, hvordan man gør, når man faktisk *går* ind på forskningsområder og tager stilling til stærkt kontroversielle emner uden referencer til og diskussion af forskningen — eller sågar *imod* forskningen. Det sker flere gange i *PSV*, og her vil det så efter min mening også være nødvendigt at bedømme *PSV* på forskningsvilkår.

7. Om dette såkaldte “legitimeringsproblem”, se f.eks. den stærkt udtrykte (men åbenlyst defensive) reaktion i Nussbaum (2010), og den lidt mere realistiske og afslappet selvbevidste opfattelse i Colini (2012). Begge har dog efter min mening det problem, at de insisterer på en for vag beskrivelse af forskningsbegrebet.

8. Se afsnit 2 med noter ovenfor. To kritikere har påpeget, at det ikke nødvendigvis er det samme at tage hensyn til forskning og at være forskningsbaseret, og at man f.eks. har mulighed for at gå ud over eksisterende forskning uden at skulle bedømmes efter forskningsstandarder, hvis man “blot” tager hensyn til forskning. Jeg anerkender ikke denne forskel, men selv hvis jeg gjorde, ville man — som en kritiker også gør opmærksom på — stadigvæk være forpligtet til at gøre opmærksom på, at man afviger fra den nuværende forskningstilstand.

Det kan i den grad diskuteres, hvor mange og hvilke krav en humanistisk forsker skal leve op til, og der findes store mængder litteratur herom.⁹ Helt simpelt vil jeg hævde, at følgende er centrale elementer i en samlet forskningsproces, men det må fremhæves, at ét arbejde eller én publikation ikke nødvendigvis dækker hele processen; der kan være tale om et delelement i et større kompleks:¹⁰

- §1. *Formulering af idé og mål med arbejdet.* Vi skal vide, hvilken idé forskeren vil arbejde med, og hvad han rent faktisk ønsker at opnå. Denne forskningens startfase er i bedste fald umådelig kreativ. Målet kan være dybere forståelse af et emne, det kan være test af en hypotese, eller det kan være åben, men struktureret bearbejdning af materiale, som ikke tidligere er blevet bearbejdet.
- §2. *Formulering af fremgangsmåde/metode.* Forskerens præcise fremgangsmåde/metode er i visse tilfælde givet med stoffet og kan derfor være uudtalt. Men den *skal* eksistere og kunne formuleres på forlangende.
- §3. *Produktion af ny viden eller forståelse.* Der er flere mulige typer viden og forståelse: egentlige nybrud; en syntese af eksisterende viden og/eller forståelse, som qua syntese bringer nyt; en delundersøgelse af et større forskningskompleks; en undersøgelse af et forskningskompleks ud fra et nyt perspektiv; en undersøgelse, der resulterer i et nyt perspektiv. De hører alle til i kategorien "forskning". Det væsentlige krav er her, at undersøgelsen på en eller anden måde skal bidrage med ny viden og/eller forståelse.
- §4. *Argumentation og vurdering.* Alle påstande skal begrundes. Alternativt skal det forklares, hvorfor en given påstand ikke begrundes (f.eks. hvis der er tale om en hypotese). Dog kan et udsagns indhold være så velkendt i forskningen, at argumentation og/eller dokumentation blot tynger teksten. Modtageren skal imidlertid normalt på baggrund af de givne oplysninger have mulighed for som minimum at tage stilling til indholdet og derved også have mulighed for at falsificere teser og indhold.

9. For dansk litteratur, se Faye (2000); Collin & Køppe (2003); Kjörup (2008²); Emmeche & Faye (2010); Pedersen & Køppe & Stjernfelt (2015). Se dertil *The Danish Code of Conduct for Research Integrity* (2014) (<http://ufm.dk/en/publications/2014/the-danish-code-of-conduct-for-research-integrity>; link efterprøvet 3. december 2015) med yderligere henvisninger til internationale standarder.

10. Se herom f.eks. mine bemærkninger om Schleiermachers fremgangsmåde i afsnit 3.2.4 nedenfor.

- §5. *Klarhed og præcision.* Formuleringen skal være så klar og præcis, at det ikke er sproget, der forhindrer den kvalificerede modtager i at forstå og arbejde med den præsenterede forskning.
- §6. *Kildedokumentation.* Alt, der hævdes på baggrund af behandlet stof, skal dokumenteres med henvisning til netop dette stof. F.eks.: Udsagnet “Platon siger, at...” er i forskningssammenhæng kun acceptabelt, hvis modtageren får oplysninger om, hvor Platon siger det, så modtageren selv kan se og vurdere det.
- §7. *Forskningslitteraturen.* Det er et krav, at forskeren forstår og bruger den eksisterende forskningslitteratur. Man kan selvfølgelig i princippet producere ny viden uden at kende forskningslitteraturen, men det vil være tilfældigt, og sandsynligheden for, at det lykkes, er væsentlig mindre. Brug af forskningslitteratur skal i lighed med kravene i forrige paragraf dokumenteres, hvor det er påkrævet, og det kan ofte være relevant, at forskeren giver en beskrivelse af den øjeblikkelige forskningssituation (en *Stand der Forschung*).
- §8. *Udtømmende behandling.* Alle relevante aspekter af forskningsgenstanden skal så vidt muligt behandles. Hvis forskeren undlader at gøre dette, må vedkommende som minimum kunne henviser til en behandling andetsteds eller gøre opmærksom på, at resultatet er usikkert af netop denne grund.
- §9. *Generelle kvalifikationer.* Forskeren må have *alle* relevante kvalifikationer eller — hvis han ikke har dem — have adgang til dem udefra (typisk ved eksperter på området, alternativt ved litteratur om emnet).
- §10. *Resultater.* Det skal være klart for modtageren, hvilke resultater man mener at have opnået, så denne har mulighed for at vurdere, om forskningen er overbevisende og i det hele taget hænger sammen.
- §11. *Relevans og værdi.* Forskeren bør som regel angive så præcist som muligt, hvilken rolle hans resultater vil kunne spille i et større billede. Forskning, som ikke bidrager til noget, men som foregiver at være relevant og værdifuld uden begrundelse, er uvæsentlig. Der kan dog i sjældnere tilfælde være tale om forskning, som ikke i første omgang indtræder naturligt i eksisterende forskning, men typisk kan forskeren så pege på fremtidige perspektiver.

Dette er ikke ubetydelige krav, men forskning er heller ikke en ubetydelig sag.¹¹

Jeg skal nu diskutere kravene med udgangspunkt i *PSVs* tekster, men man skulle i princippet gerne kunne applicere ovenstående kriterier på enhver klassikeroversættelse med dens indledning, kommentar og andre hjælpemidler, hvis man ønsker at kalde den forskning eller forskningsbaseret.¹² Alternativt skal man kunne angive andre krav og kriterier, som et arbejde må leve op til. Dog vil jeg allerede her understrege, at jeg mener, det ville være absurd at kræve, at enhver oversættelse til enhver tid lever op til *alle* de nævnte krav. Jeg mener også, at det strengt taget kan diskuteres, om oversættelse — hvis man kun taler om processen: at overføre en tekst fra et sprog til et andet — overhovedet *kan* leve op til alle krav, så længe disciplinen bedrives, som det sker i øjeblikket; især kan der være problemer med den centrale §3, men det afhænger ganske af, hvordan man præcis opfatter “ny viden/forståelse”. (F.eks. ville en snæver forståelse muligvis betyde, at heller ikke tekstkritiske udgaver kunne opfattes som forskning.) Som en naturlig konsekvens er det ikke givet, at oversættelse bør kaldes forskning, men det er heller ikke på forhånd givet, at det ikke er tilfældet.

Indledninger og kommentarer til oversættelser (de såkaldte udenomsværker) har til gengæld med sikkerhed præcis samme muligheder som forskningsartikler og monografier. Om man så ønsker at udnytte disse muligheder, er en anden sag, men eftersom *PSV* jo har forskningssituationen som en af de to eksistensbegrundelser, må man i hvert fald i en eller anden forstand ønske at repræsentere den. Dette bliver således hovedpunktet i nærværende artikel, men jeg bør fremhæve, at jeg er fuldt bevidst om, at *PSVs* form og publikum sætter naturlige grænser for, hvad hvad redaktør og oversættelse faktisk kan gøre. Dokumentation og omfattende argumentation kan ikke uproblematisk indgå, når *PSV* fremsætter et synspunkt, men jeg finder det så væsentligt, at det, der hævdes, ikke er kontroversielt eller i direkte modstrid med accepteret forskning.

11. Kritikere af denne artikel har fremhævet, at disse paragraffer er *for* styret af naturvidenskabelige forskningsidealer. Hertil kan jeg kun sige, at de nævnte nu engang er de punkter, som jeg selv ser som nødvendige for humanistisk forskning, og at de ikke er særegne for naturvidenskaben; tværtimod er §7 decideret irrelevant i naturvidenskaben, og et af de kriterier, som er centrale i denne, nemlig *eksperiment*, er fraværende fra listen. Jeg respekterer andre definitioner, men de må udtrykkes klart og præcist for at være brugbare, og de må sætte høje standarder og stille betydelige krav til forskeren.

12. Se også afsnit 4 nedenfor.

Jeg henviser i mine diskussioner løbende til ovenstående paragraffer, når de er relevante, og understreger dermed det generelle i mine pointer. Jeg tilføjer ofte “*contra*” foran paragrafhenvielsen, hvorved jeg angiver, at det, som *PSV* her har gjort, ikke er i overensstemmelse med det givne forskningsprincip.

Følgende er en oversigt over nogle af de overordnede emner, inden for hvilke jeg vil hævde, at en oversættelse af Platon og udenomsværkerne til samme oversættelse kan drage fordel af den nyeste filologiske og filosofiske forskning:

1. Valg af tekstudgave.
2. Moderne forskning i Platon og antik filosofi, f.eks.
 - a. Sofisternes natur og rolle.
 - b. Platons sprog.
 - c. Opfattelsen af hans dialoger som litteratur.
 - d. Spørgsmålet om værkernes kronologi.
 - e. Ægthedsspørgsmålet.
3. Reception af Platon.
4. Oversættelsesteori.¹³

Jeg betragter disse spørgsmål som helt centrale i Platonforståelsen. De fleste af dem behandles i indledningen til *PSV I*, som derfor er hovedkilden til det følgende.

3.1. Tekstkritiske udgaver

Det kan umiddelbart være svært at se, hvordan forskning præcis bidrager til en oversættelse, men ét sted er det oplagt: ved tekstkritiske udgaver (§7). Klassiske filologer er først og fremmest *sprogligt* trænet, og ved en oversættelse er dette et punkt, hvor en filolog har muligheder for bedre end andre at arbejde med og bedømme Platonteksten. *PSV* synes imidlertid ikke at have lagt vægt på spørgsmålet om tekstvalg. John Burnets gamle Oxfordudgave er den mest benyttede tekst,¹⁴ og derudover har man brugt de hidtil eneste udgivne tekster i den nye Oxfordudgave (dog ikke for *Theaitetos* og *Sofi-*

13. Dette sidste punkt behandler jeg i den anden artikel om oversættelse i næste nummer af *AIGIS*.

14. Burnet (1900-1907).

sten, hvor man har benyttet Diès' Budéudgave),¹⁵ nogle steder har man taget Budéudgaven,¹⁶ for visse dialoger har man brugt nyere enkeltudgaver,¹⁷ og i *PSV VI* har man brugt forskellige andre udgaver af de tekster, som ikke er i Burnets udgave. Der er ingen beskrivelser af, hvilke forarbejder der har fundet sted i de enkelte tilfælde (*contra* §7).

Udgavevalg er ellers et vigtigt område, hvor klassiske filologer skal kunne afgøre, hvad der kræves for at sikre kvaliteten (§9). Burnets samtid betragtede ikke hans udgave som en egentlig kritisk udgave,¹⁸ og med Dodds' arbejde blev det desuden klart, at kollationererne var upålidelige.¹⁹ Problemet kan illustreres med den undersøgelse af (Pseudo-)Platons breve, som jeg har foretaget,²⁰ idet resultaterne er følgende for Oxford- og Budéudgaven:²¹

- De gør ikke rede for udgivelsesprincipper.
- De har intet stemma.
- De skelner ikke pålideligt mellem de forskellige hænder.
- Deres kollationer er upålidelige.
- De gør ikke i rimelig grad brug af tidligere forskning.

Således findes der faktisk kun én ægte tekstkritisk udgave, nemlig Teubner-udgaven,²² og selv den skal benyttes forsigtigt. *PSV* bruger uden bemærkninger Burnets.

-
15. Duke & Hicken & Nicoll & Robinson & Strachan (1995); Slings (2003); Diès (1923); Diès (1925).
 16. Diès (1923) for *Theaitetos*; Diès (1925) for *Sofisten*; Méridier (1931) for *Euthydemos* og *Menexenos*.
 17. Dodds (1959) for *Gorgias*; Bluck (1961) for *Menon*; Joyal (2000) for *Theages*; Rijksbaron (2007) for *Ion*; Slings (1999) for *Kleitophon*.
 18. Diels (1900) 1502: "Damit sein [Burnets] neuestes Werk nicht mit falschen Erwartungen zur Hand genommen werde, will ich bemerken, dass es sich hier nicht um eine grosse kritische Ausgabe [...] handelt, sondern um eine praktische Handausgabe mit kurzen kritischen Fussnoten." Om samtidens opfattelse, se også Slings (1989) 192: "When the volumes of Burnet's *Platonis Opera* first appeared they were generally considered a provisional *editio minor*, soon to be superseded by more impressive tomes."
 19. Dodds (1959) 34-58; Dodds (1977) 171-72.
 20. Bloch (2015).
 21. Burnet (1907); Souilhé (1926).
 22. Moore-Blunt (1985).

3.2. Anden moderne filologisk og filosofisk forskning

Det er som nævnt²³ rigtigt, som *PSV* siger i sin begrundelse, at Platonforskningen er nået langt siden 1920'erne, også på andre punkter end ved de tekstkritiske udgaver, og forskningslitteraturen er mangedoblet siden da. Det kan man konstatere ved at betragte en række nyere oversigtsværker, der giver simple introduktioner til Platon, til de forskellige problemer og til litteraturen. Her er der primært tale om værker fra den internationale forskningslitteratur,²⁴ idet den mest omfattende danske filosofihistorie, Karsten Friis Johansens bind 1 af *Den europæiske filosofis historie*, ikke i dag kan siges at repræsentere nyere Platonforskning.²⁵ Ingen enkeltperson kan imidlertid overskue hele litteraturen, og det ville under alle omstændigheder være urimeligt at forvente, at en oversættelse formidler den samlede forskningstilstand. Jeg har således her og andre steder en stor fordel i forhold til *PSV* ved, at jeg kan behandle et emne så langt og omfattende, som jeg kan ønske det, og med den dokumentation, som jeg finder relevant. Der er imidlertid forskellige områder, hvor situationen nu er så anderledes, at man i *PSV*'s tilfælde *må* forholde sig til det, og det gælder naturligvis især, når man selv tager stilling til emnet (§§7-8). Jeg vil i det følgende gennemgå nogle af de centrale områder.

3.2.1. De såkaldte "sofister"

Platon ødelagde en række filosofers gode navn og rygte. Nogle af tidens allerbedste tænkere var omrejsende lærere (sofister), der kunne undervise folk i naturvidenskab, etik, politik, epistemologi, sprogfilosofi, ontologi, at blive gode talere og mange andre emner. De blev imidlertid af Platon slået sammen i én, stor gruppe, som ifølge ham og traditionen var en relativistisk, lettere overfladisk flok, der kun ønskede at disputere og lære andre at gøre det samme. Sofister blev allerede i antikken et skældsord på grund af Platon, og bestemte tænkere blev dynget sammen — på grund af Platon. Og det skete

23. Se afsnit 2 ovenfor.

24. F.eks. Annas (2003); Benson (2006); Press (2007); Press (2012); Kraut (2013²).

25. Friis Johansen (1991). Om det faktum, at værket ikke repræsenterer den nyeste forskning, se f.eks. afsnit 3.2.1 nedenfor om de såkaldte sofister.

hurtigt.²⁶ Blandt de berømteste af slagsen finder vi Protagoras, Gorgias, Prodikos og Hippias.

I *H&R* karakteriseres sofisterne netop som én gruppe, og selvom de får den umiddelbart positive betegnelse “den nye humanistiske Oplysningsbevægelse”, hører vi også om deres virke som “en overfladisk Livsvisdom, som maatte virke opløsende paa den nedarvede Religion og Retsfølelse” og “deres forlorne Belæring og letkøbte Moraliseringen”, og næsten lige så slemt: De skelnes kun overfladisk fra hinanden.²⁷ Forordet til *Protagoras* i *H&R*, som er skrevet af William Norvin, er i det hele taget et typisk udtryk for synet på de såkaldte sofister i 1930’erne.²⁸

Siden 1930’erne er der imidlertid sket meget i forskningen, og det har i virkeligheden været ganske uproblematisk at reetablere hver af de fire sofisters gode navn og rygte. Allerede i 1981 kunne G.B. Kerferd beskrive forskningstilstanden og de fremtidige perspektiver, som følger:

In one respect at least there has indeed been a major change in the approach to the sophists and the sophistic movement as a whole. It is now almost universally recognised that in many branches of the study of what is now known as sociology, the sophists were pioneering thinkers. [...] But this is only a beginning of what is required. A closer examination of the evidence reveals, I believe, that the sophists were not merely pioneers in sociology, but were concerned with a whole range of basic conceptual problems central to the history of philosophy.²⁹

Og Kerferd havde ret, både i sin beskrivelse af situationen i 1981 og i sin vurdering af, hvad forskningen skulle og ville gøre i tiden derefter. Således kan David C. Corey opsummere den nuværende forskningstilstand (i 2015):

Studies of Greek sophistry have been bountiful in recent decades, and to a certain extent all such studies necessarily touch on Plato, for he is one of the most valuable sources of information we have on the sophists. But the primary aim of almost all recent scholarship has been not so much to deepen our understanding of Plato’s rich portraits or his goals in presenting the sophists, but

26. Arist., *SE*. I.1, 165a21-23; *Metaph.* VI.2, 1026b14-21; *et passim* (se Bonitz [1870] 688b-689a s.v. σοφίζεσθαι, σοφισμα, σοφιστής, σοφιστικός). Dertil kommer, at sofistens λόγοι hos Aristoteles ses som værende i direkte modsætning til dialektikerens, som demonstreret af værktitlerne i Aristoteles’ *Organon*. Om det senere platoniske syn på forskellen imellem filosoffer og sofister, se f.eks. Alkinoos’ *Lærebog i Platons doktriner* (Διδασκαλικὸς τῶν Πλάτωνος δογμάτων), XXXV (= Whitaker & Louis [1990] ss. 71-72).

27. *H&R* I, ss. 9-11.

28. *H&R* I, ss. 9-21. For en anden repræsentant, se Helms (1929).

29. Kerferd (1981) 2-3.

rather to uncover facts about the ‘historical’ sophists, washed clean of any distortions that may have been wrought by the biases of Plato or other conveyers of information.³⁰

I dag er det derfor helt naturligt i forskningen at undersøge de såkaldte sofister hver for sig som individuelle, specialiserede, originale tænkere.³¹ Der er ingen filosofisk eller relevant taksonomisk grund til, at de skal tages som én gruppe med en negativ betegnelse, men danske filosofihistorikere har ikke ganske optaget nyere forskning.

Friis Johansen står imellem en ældre og en moderne tilgang til de såkaldte sofister (§3 og §§7-8). På den ene side siger han: “Sofistikken er ikke en filosofisk skole, men en åndsstrømning, der fremtræder i filosofi og videnskab, retorik og politik, antropologi og pædagogik; der findes bestemte tankemotiver, der er fælles, uden at Sofisterne af den grund nødvendigvis mente det samme.” Umiddelbart derefter taler han dog både om “[d]en sofistiske bevægelse”, “Sofistikken” og “[s]ofisternes opgave”,³² og i det hele taget lever Friis Johansens efterfølgende gennemgange ikke op til ordene om den enkelte såkaldte sofists særegne værdi som filosof.

Schanz udtrykker til gengæld en meget stærk og udvidet version af 1930’ernes standpunkt.³³ Ikke blot er sofisterne ifølge ham én gruppe; de står også i direkte modsætning til kategorien “filosoffer”. Schanz betragter endvidere sofisterne som “ret så overfladiske i de svar, de gav [på de ellers interessante spørgsmål, de stillede]”, og ifølge ham er det årsagen til “det negative billede”, som “Platon og de andre der så ned på sofisterne” havde.

PSVs beskrivelse i PSV I går også tilbage til 1930’ernes standpunkt og er således mere lig H&Rs end Friis Johansens (*contra* §7), men dog ikke så vidtgående i sin tilgang som Schanz. I afsnittet “Vigtige platoniske ord og begreber” (s.v. Sofist) i PSV VI er behandlingen dog “moderne”. Her hedder det om de såkaldte sofister, at “[d]et lidet der vides om deres teorier, tyder ikke på noget fælles sæt af meninger, ...”, men derudover beskriver dette register i sagens natur kun *Platons* syn på sagen, ikke de såkaldte sofi-

30. Corey (2015) 6. Corey selv er dog interesseret i Platons beskrivelser.

31. Se f.eks. Consigny (2001); Zilioli (2007); Dušanić (2008); Mayhew (2011); van Ophuijsen & van Raalte & Stork (2013). For omfattende og opdaterede bibliografier, se Corey (2015) 299-311; Taylor & Lee (2015²).

32. Friis Johansen (1991) 131.

33. Schanz (2000) 13-16.

ster generelt.³⁴ Glosen “lidet” er måske for stærk, og det kan diskuteres, om Protagoras faktisk stod for en ekstrem relativisme, som beskrivelsen i registret hævder,³⁵ men den centrale pointe er rigtig: Disse tænkere skal ikke ses som en homogen gruppe. Behandlingen i indledningen til *PSV I* svarer til gengæld til Norvins fra 1932:

Når det var så vigtigt for Sokrates og Platon at forankre de menneskelige værdier i noget indisputabelt, hang det sammen med, at værdirelativismen netop for alvor blev fremført af de såkaldte sofister i sidste halvdel af 400-tallet f. Kr. Det var mænd, der rejste rundt i de græske bystater og tilbød at undervise borgere i kunsten at fremstille deres synspunkter på en overbevisende måde. De underviste i retorik og argumentationslære, og det var naturligvis en pointe, at de kunne lære andre, hvordan de bedst kunne fremme deres egen sag og udmanøvrere deres modstandere.³⁶

Og lidt længere nede på samme side hedder det, at “[f]oruden retorik beskæftigede flere af sofisterne sig med filosofiske emner.” Hermed kommer *PSV* uheldigt til at antyde, at filosofien kun er en bibeskæftigelse for sofisterne. Afsnittet afsluttes til gengæld med den rigtige observation, at “[s]ofisternes dårlige ry i eftertiden skyldes især den måde, hvorpå Platon fremstiller Sokrates i debat med dem.”³⁷

3.2.2. Platons sprog: stilistik og stylometri

PSV er ikke mindst karakteriseret ved en stor beundring for Platons stilistiske evner.³⁸ Han behersker åbenlyst mange forskellige stilniveauer, og det turde være sikkert, at han kan manipulere sin tekst i en grad, som kun er mulig for de allerstørste stilister. *PSV* drager her den konsekvens, at man ikke kan bruge stilistisk analyse i form af kvantificering og stylometri i undersøgelsen af Platon: hverken til at undersøge Platons egen stil, til at etablere dialogernes kronologi eller til at afgøre, om en dialog er skrevet af Platon

34. *PSV VI*, ss. 427-28. Se også Taylor & Lee (2015²): “It is important to emphasize the individualistic character of the sophistic profession; its practitioners belonged to no organization, shared no common body of beliefs and founded no schools, either in the sense of academic institutions or in that of bodies of individuals committed to the promulgation of specific doctrines.”

35. Se Taylor & Lee (2015²): “While relativism, particularly in the area of morality, is popularly seen as characteristic of sophists generally [...], in fact Protagoras is the only sophist to whom ancient sources ascribe relativistic views, and even in his case the evidence is ambiguous.”

36. *PSV I*, s. 17.

37. *PSV I*, s. 18.

38. Se *PSV I*, s. 19: “... Platons ubestridt store evne til at forme sin tekst som han vil — på et hvilket som helst tidspunkt.” Se også *PSV II*, ss. 33-34; *PSV VI*, s. 29.

eller ej.³⁹ *PSV* går således ind i en forskningsdiskussion, hvor en retning ganske rigtigt sætter spørgsmålstegn ved stylometriens betydning og potentiale i Platonforståelsen og især, når det drejer sig om dialogernes kronologi. *PSV*'s standpunkt synes også at være resultatet af det kritiske syn på kronologi, men meget få forskere vil støtte den fuldstændige afvisning af stylometri.⁴⁰ *PSV* er således gået længere end forskningen i sin afvisning af kronologi og stylometri, hvilket må siges at kræve en forskningstilgang. Det er ikke mit mål at søge tilbage til en tilgang, som er lig den, man benyttede i anden halvdel af det 19. århundrede og godt $\frac{3}{4}$ af det 20. århundrede, hvor man især brugte stylometri til at etablere en kronologi for værkerne. Jeg ønsker blot at gøre opmærksom på, at stylometri er et potentielt værdifuldt redskab, som med stor sandsynlighed kan give gode resultater i samarbejde med en kvalitativ tilgang. Det er ikke rimeligt at forkaste den uden grundige overvejelser.

Det er altså et radikalt standpunkt, som *PSV* her indtager, og jeg mener, at det kræver argumentation, dokumentation og relevante kundskaber (*contra* §4 og §§8-9). Man kunne således med fordel have gjort brug af forskningen på dette punkt for at sikre en mere balanceret tilgang til problemet (*contra* §7). F.eks. viser Holger Thesleff i *Studies in the Styles of Plato*, at de forskellige typer stil i Platons skrifter ikke forhindrer analyser af Platon som én stilist med mange stilmiveauer,⁴¹ og Charles Kahn gør i artiklen "On Platonic Chronology" rede for, hvad de stylometriske undersøgelser har vist, og hvad de *ikke* har vist.⁴² John Burrows og Hugh Craig (som ikke er Platonforskere) har — svarende til Thesleffs undersøgelser, men grundigere og mere generelt — forsøgt ved kvantitative stilanalyser at vise, at selv forfattere, der taler gennem mange fiktive personer i forskellige stillejer, har en særegen stil, der kan identificeres.⁴³ De store stilister som Platon er ikke undtaget; Burrows' og Craigs hovedeksempel er f.eks. Shakespeare.

39. *PSV* I, s. 19, citeret nedenfor.

40. Se mere herom i afsnit 3.2.3 nedenfor.

41. Thesleff (1967).

42. Kahn (2002). Se også Kahn (1996) 42-47.

43. Burrows & Craig (2012) 307-8: "Characters speak in measurably different ways, but the authorial contrasts transcend this differentiation. The diversity of styles within an author always remains within bounds. The idiolects which contribute so strongly to the variety and amplitude of drama and to the creation of a social world are evident, but only within a larger framework of persistent authorial proclivities and specialisations."

PSV drager denne konsekvens af sit syn på Platons stilistiske evner, men den drages på et diskutabelt grundlag (*contra* §7). I indledningen til *PSV* I hedder det, at forskere i de stilistiske analyser især har benyttet "indledende fraser og adverbiale udtryk",⁴⁴ men dette er misvisende. En hurtigt sammensat liste på baggrund af Thesleffs henvisninger giver f.eks. følgende elleve:⁴⁵

1. Periodestruktur
2. Sætningsstruktur
3. Sætningslængde
4. Hiatt
5. Rytme
6. Konjunktioner
7. Partikler
8. Adjektiver
9. Synonymer
10. *Hapax legomena*
11. *Koinê*-ord

Det er endda let at finde forskere, der har opereret med væsentlig mere omfattende kriterier. Den mest ekstreme i den henseende er uden tvivl Lutosławski, som identificerede 500 (!) forskellige tekstfænomener, som efter hans mening kan benyttes.⁴⁶ Problemet er nok først og fremmest, at hovedparten af de gode og grundige stylometriske undersøgelser af Platon (f.eks. Campbell, Ritter og Lutosławski) er så gamle, at de fleste ikke længere læser dem.

I øvrigt *har* græcister faktisk med stor succes undersøgt Platons stil. Han kan ganske vist variere sin stil, men deraf følger jo ikke, at der ikke er bestemte træk, der er gennemgående. Computeranalyser har i øvrigt også vist sig brugbare i stilistiske afgø-

44. *PSV* I, s. 19.

45. Thesleff (1982) 67-70.

46. Lutosławski (1897) 35-193, der også inkluderer gennemgange af tidligere stilistiske analyser ved Campbell, Dittenberg, Ritter og andre. Se også sekundært Brandwood (1992); Keyser (1992); Kahn (2002) for tilsvarende gennemgange. Enhver, der blot bladrer lidt i Lutosławski (1897), Campbell (1867), Ritter (1888) og Ritter (1910), og i nyere tid i Ledger (1989), Brandwood (1990), Keyser (1992), Brandwood (1992) og Robinson (1992), vil se, at *PSV*'s bedømmelse er urimelig.

relser, om end der er uenighed om, hvor vidtgående konklusioner man kan drage.⁴⁷ Jeg mener naturligvis ikke, at man kan kræve, at en klassikeroversættelse skal behandle spørgsmålet om brug af stylometri og computeranalyser. Men i en situation, hvor de faktisk har spillet en stor rolle i forskningen, og — ikke mindst — hvor redaktører og oversættere selv vil tage stilling til et spørgsmål og til stylometriens værdi, er det nok vigtigt, at man præciserer sit grundlag og forhold til tidligere resultater (§2 og §7).

Endelig vil jeg dog i denne sammenhæng også fremhæve, at ikke blot *PSV*, men klassiske filologer og filosofihistorikere generelt tager alt for let på kvantitative redskaber som stylometri; *PSV* går dog som nævnt ovenfor længere end forskningen, ikke mindst ved nærmest at gøre grin med metoden.⁴⁸ Eftersom selv den etablerede Platonforskning efter min mening er på afveje på dette punkt, vil jeg se lidt grundigere på området.

Jeg mener, at man her bør være opmærksom på tre forhold: (1) For det første må man acceptere, at stylometrien i virkeligheden kræver viden og teknikker (matematik, statistisk analyse, computeranalyse), som de færreste filologer og filosofihistorikere behersker i tilstrækkelig grad til at kunne have en kvalificeret mening om den egentlige forskning på området. Det gjaldt strengt taget allerede i begyndelsen af 1990'erne.⁴⁹ (2) For det andet er samme forskere forbløffende snæversynede i forbindelse med stylometri. Selv hvis man ikke anerkender resultaterne inden for Platonforskningen, er det sært, at forskerne tilsyneladende ikke kender den række resultater, som stylometrien indiskutabelt har produceret på andre områder. Den store mængde litteratur om stylometri og kvantificering af tekst generelt bruges således ikke; heller ikke af forskere som Charles Kahn, der ellers har et neutralt forhold til kvantitative analyser.⁵⁰ Det drejer sig f.eks. om stylometriens værdi i retssager ("forensic linguistics/stylistics"),⁵¹ analyser af

47. Brandwood (1990); Brandwood (1992); Ledger (1989); Keyser (1992); Robinson (1992); Young (1994).

48. *PSV* I, s. 19, og især *PSV* VI, s. 29.

49. Burrows (1992).

50. Se oversigter i f.eks. Holmes (1998), Tuldava (2005), Hoover (2007), Stamou (2008), Stamatatos (2009) og Rudman (2011) med yderligere litteratur. For blot et par år siden blev artiklerne i *English Studies* 93.3 (2012) viet til emnet "Stylometry and Authorship Attribution", se især Rudman (2012). Mosteller & Wallace (1990²), først udgivet i 1964, gjorde stylometrien til en væsentlig disciplin inden for kvalitative studier generelt. For relevante, nyere artikler, se især tidsskrifterne *Computers and the Humanities* og *Literary and Linguistic Computing*.

51. F.eks. McMenamin (2002).

musikere og deres sange,⁵² analyser af metrik,⁵³ afsløringer af anonyme forfattere,⁵⁴ undersøgelser af kendte forfatteres værker fra alle historiske perioder med henblik på falsknerier og dateringer (Euripides, Det Ny Testamente, William Shakespeare, Johann Wolfgang von Goethe, Jane Austen, William Butler Yeats, Raymond Chandler og mange flere⁵⁵), og metoderne bruges og forfines stadigvæk.⁵⁶ Dertil kommer, at forskere i 1990'erne i stigende grad blev opmærksomme på, at stylometrien ikke kun kan bruges på leksikalske enheder, men også på syntaktiske og semantiske træk; og i samme periode gav den enorme forøgelse af computeres kraft også mulighed for at forsøge brug af "træning" af computere til at genkende mønstre og reagere på dem.⁵⁷ (3) For det tredje vil seriøse fortolkere naturligvis indrømme, at stylometrien ikke skal stå alene. Det er let at vise, at man vil begå fejl, hvis man ikke bruger andre redskaber i sine undersøgelser; det gælder ikke mindst ved de store stilister.⁵⁸

Stylometrien er altså på ingen måde så død, som *PSV* synes at antage alene på baggrund af Platonundersøgelserne,⁵⁹ der i det store billede trods alt stadigvæk er yderst begrænsede og alle fra en tid, hvor computerne havde væsentlig mindre kraft end i dag. Tværtimod er den et kvantitativt redskab, som kan bruges sammen med den kvalitative tilgang, som naturligvis er den grundlæggende metode for humanistiske forskere.⁶⁰ Jeg ser ikke, hvordan det kan benægtes, at det er en stor styrke for forskningen at inddrage ægte kvantitative redskaber, og det forekommer mig helt oplagt, at

52. F.eks. Whissell (1996).

53. F.eks. Papakitsos (2011).

54. F.eks. Foster (2001).

55. Ritter (1910); Kenny (1986); Burrows (1987); Laan (1995); Sigelman & Jacobi (1996); Forsyth (1999); Barr (2003); Craig & Kinney (2009); Royal (2012); Oakes & Pichler (2013).

56. For nyligt f.eks. Boyd & Pennebaker (2015), som forsøger at vise, at *Double Falsehood* er skrevet af Shakespeare.

57. Holmes (1998).

58. Det berømteste eksempel er nok James Joyces *Ulysses*, som ifølge John W. Ellisons kvantitative analyser (foretaget med polemisk formål) er skrevet af 5 forskellige forfattere; se historien beskrevet i Schoenbaum (1966) 195-96. For nu selv at være polemisk mener jeg i virkeligheden, at dette er en sejr for stylometrien: Eftersom Joyce, en af historiens største stilister, faktisk gerne ville have 18 forskellige stilarter i *Ulysses* (se brev til Harriet Weaver i Gilbert [1957] 167; for baggrund, se Tymoczko [1994] 68-79), bør man egentlig være imponeret over, at stylometrien, før den er blevet forfinet, får det begrænset til fem — og så klarer vi resten ved kvalitativ forskning!

59. Middelalderstudier synes sågar at være i en indledende fase, hvad angår stylometri: Kestemont (2012).

60. For en helhedsvurdering af de forskellige kriterier, se Love (2002).

vi skal følge grundigt med i udviklingen af stylometrien, som formentlig vil kunne forfines og forbedres betragteligt over de næste år; blandt andet vil undersøgelser af velkendte tekstkorpora afsløre de forskellige forsøgs brugbarhed.⁶¹ Jeg er således ganske enig med David I. Holmes:

What, then, does stylometry seek to do? It certainly does not seek to overturn traditional scholarship by literary experts and historians, rather it seeks to complement their work by providing an alternative means of investigating works of doubtful provenance. At its heart lies an assumption that authors have an unconscious aspect to their style, an aspect which cannot consciously be manipulated but which possesses features which are quantifiable and which may be distinctive.⁶²

Stylometrien har i Platonforskningen været særlig relevant i spørgsmålene om dialogernes kronologi og ægthedsspørgsmålet, som er emnerne i de næste afsnit.

3.2.3. *Dialogernes kronologi*

Erkendelsen, at Platon var et stilistisk geni, der kunne manipulere sine tekster på mange måder, og den medfølgende afvisning af kvantitative tekststudier og stylometri har også ført *PSV* til et specielt synspunkt i spørgsmålet om dialogernes relative kronologi (*contra* §2).⁶³ I indledningen til *PSVI* hedder det:

Det er rimeligt at tro, at Platon har udviklet og ændret sin filosofi i løbet af de 40-50 år, han har været aktiv som filosof og som leder af skolen i Athen. Imidlertid viser de store variationer i placeringen af de enkelte dialoger i de mangfoldige dateringsforsøg, at det er umuligt at nå frem til et entydigt udviklingsforløb, samtidig med at det er tvivlsomt, om dialogerne tilsammen giver udtryk for ét platonisk, filosofisk system. Siden slutningen af 1800-tallet har man forsøgt at datere dialogerne ved hjælp af stilistiske variationer, især af indledende fraser og adverbiale udtryk, men der har i nyere tid været diskussion om, hvorvidt de stilistiske forskelle skyldes en ubevidst udvikling eller Platons ubestridt store evne til at forme sin tekst som han vil – på et hvilket som helst tidspunkt [sic!].⁶⁴

61. Forsyth (1999) og kort, helt opdateret forskningstilstand i Danesi (2016) 230-32.

62. Holmes (1998) 111, og samme s. 116.

63. Se også afsnit 3.2.4 nedenfor om ægthedsspørgsmålet.

64. *PSVI*, s. 19.

Det er ganske rigtigt, at man ikke bare kan udlede “ét platonisk, filosofisk system” fra dialogerne, men jeg mener ikke, at det primært har noget med kronologi at gøre; det er i højere grad resultatet af dialogformens natur: De mange forskellige diskussionsdeltagere, de mange forskellige situationer og de mange forskellige stilniveauer gør, at det kan være meget svært at afgøre, hvad Platon selv mener, og dermed fastlægge et filosofisk system. Det fremhæver *PSV* også selv.⁶⁵ Det, man kan hævde, er i virkeligheden, at det er et *vanskeligt* spørgsmål, som der skal ekspertviden til for at behandle, hvis man skal have en chance for at få succes. Dette er således en diskussion af mulighederne for viden på området (§2 og §3). *PSV* konkluderer:

I lyset af disse vanskeligheder må man nøjes med at gruppere de platoniske dialoger efter ligheder i form og indhold. Den traditionelle opdeling i ungdoms- manddoms- og alderdomsdialoger kan ikke bruges til at belyse Platons udvikling, allerede fordi placeringen af de enkelte dialoger inden for hver gruppe ofte er rent spekulativ; opdelingen reflekterer blot forskellige tendenser i den måde, hvorpå Platon diskuterer sine filosofiske problemer.⁶⁶

Dette finder jeg urimeligt og metodisk problematisk (*contra* §2). Man forkaster al forskning på området, *fordi* der er vanskeligheder, og samtidig siger man strengt taget, *at* forskning ikke er mulig her. Ikke mindst ignorerer man hermed, at forskere siden Lewis Campbell har nået kronologiske resultater, der svarer forbløffende godt til hinanden, selvom forskerne ikke kendte hinandens arbejder.⁶⁷ — Og *PSV* anerkender jo samtidig, at det “er rimeligt at tro, at Platon har udviklet og ændret sin filosofi i løbet af de 40-50 år, han har været aktiv som filosof og som leder af skolen i Athen”. *PSV* hævder, at den traditionelle opdeling i ungdoms-, manddoms- og alderdomsdialoger (eller med den lidt heldigere angelsaksiske terminologi: “early/middle/late dialogues”) er spekulativ og uden fundament, og derfor kan vi kun lave løse grupper baseret på form og indhold.

65. *PSV* I, s. 19.

66. *PSV* I, s. 19.

67. Se Lutosławski (1897) 35-63 om det faktum, at 1800-tallets forskere på dette område arbejdede helt uafhængigt af hinanden.

Der er imidlertid et faktum, der giver os et ganske simpelt, men solidt udgangspunkt for forskning (§§2-3, §6):⁶⁸ Det anerkendes generelt med støtte i både *Lovene* selv og i antikke kilder,⁶⁹ at dette værk hører til blandt det allersidste, som Platon skrev; jeg kender ingen forskere, der vil placere den tidligt eller midt i forfatterskabet (§7),⁷⁰ og *PSV* siger også direkte, at *Lovene* er Platons sidste værk.⁷¹ En stilistisk analyse placerer en række andre dialoger (*Sofisten*, *Statsmanden*, *Philebos*, *Timaios* og *Kritias*) i gruppe med *Lovene*, og således har vi med en vis sandsynlighed en sen gruppe.⁷² En række træk findes også, om end i mindre grad, i andre dialoger (især *Phaidros*, *Staten*, *Parmenides* og *Theaitetos*), mens de ikke findes i de resterende. På den måde fik man etableret en overgangsgruppe, de mellemste dialoger. De sidste, som altså ligger længst fra *Lovene* og de andre sene dialoger i stil, er så Platons tidlige dialoger.⁷³

Det er naturligvis i orden at kritisere denne inddeling, og det har man også gjort inden for forskningen (§4).⁷⁴ F.eks. er det helt oplagt, at den nævnte fremgangsmåde fungerer væsentlig bedre til at etablere den sene gruppe end til at skelne imellem de tidlige og de mellemste dialoger, eftersom grundlaget jo *er* de sene dialoger. Det er også rigtigt, at det nævnte ikke kan stå alene. Men det er urimeligt at sige, at der ikke er noget grundlag for den traditionelle position. Tidligere forskning har fremsat en rimelig hypotese og et mål ("Platons værker kan opstilles kronologisk, og det skal gøres, så vidt det er muligt") (§1), man har skaffet sig et grundlag for hypotesen ved antikke kilder (§6), og derpå har man taget argumentationen så langt, som man kunne (§§2, §§4-5, §8), idet man indledte en større forskningsdiskussion (§7). For mig at se er dette et eksempel på god forskning — selv hvis resultatet er negativt.

68. Herom og for det følgende, se Kahn (2002).

69. *Arist.*, *Pol.* II.6, 1264b26-28; D.L. III.37.

70. Se Stalley (1983) 2-4; Friis Johansen (1991) 186; Bobonich (2010b) 1; Press (2012) 65-67 (Eugenio Benitez). Press (2007) 19, 41, 51, 57, hævder (uortodokst), at dialogen næppe er skrevet af Platon, og Thesleff & Nails (2004) og Nails (2006) 11 hævder, at den er et samarbejde mellem Platon og elever.

71. *PSV* I, s. 22.

72. Således f.eks. Thesleff (1982) 70-71 ("valid beyond any reasonable doubt"); Friis Johansen (1991) 188-89 (som dog undtager *Timaios*); Kahn (1996) 43-44; Kahn (2002).

73. Om fremgangsmåden, se Friis Johansen (1991) 187-88.

74. Om forskningen, se nedenfor i nærværende afsnit.

Kahn forholder sig eksplicit — og humoristisk — til det nævnte problem med stylometrisk analyse brugt til kronologisk analyse: At Platon kan skrive i en hvilken som helst stilart, han måtte ønske:

The only hint of an explanation I know of is the suggestion that, since Plato is such a consummate artist, he could change styles at will [...]. Thus, he could, for instance, have written a late dialogue in an early style for purely literary reasons. But although this might be plausible for any particular dialogue, or perhaps even for a particular trait, the division into groups is determined by changes that are systematic and cumulative [...]. Only because such changes are widespread and regular was it possible for different scholars, working independently, to arrive at the same definition of the latest group. It is difficult to see what motive Plato could have had for such systematic linguistic changes, unless it were his design to baffle the stylometricians of the nineteenth century.⁷⁵

Dette forekommer mig at være rigtigt, og faktisk har allerede ældre undersøgelser vist, at selv de største stilister — ikke overraskende — ændrer stil med tiden. Således demonstrerede Constantin Ritter overbevisende metoden med udgangspunkt i Goethes værker — og fortsatte sågar drillende med at applicere samme metode på modstanderen Eduard Zellers værk (§4 og §7).⁷⁶

PSV vælger nu i stedet at introducere en ny inddeling af dialogerne:⁷⁷

1. Aporetiske dialoger.
2. Metafysiske dialoger.
3. Kritisk-konstruktive dialoger.

Når man har det standpunkt, som *PSV* har, nemlig at kronologiske inddelinger er uheldige, giver det god mening at ændre betegnelserne, og de nye grupper har bestemt ikke kronologiske konnotationer.⁷⁸ Til gengæld er betegnelserne for uklare, og de er — efter min mening — ikke rammende (*contra* §5). “Aporetiske dialoger” var allerede en kendt

75. Kahn (2002) 96. Se også Brennan & Greenstadt (2009) 60: “In many historical matters, authorship has been unintentionally lost to time and it can be assumed that the authors did not have the knowledge or inclination to attempt to hide their linguistic style.”

76. Ritter (1910) 183-227.

77. *PSV* I, ss. 21-22. *PSV* giver ikke henvisninger (*contra* §7), og jeg har ikke kunnet finde netop denne inddeling i den eksisterende forskningslitteratur. Tværtimod er en velkendt skelnen imellem gruppe 2 og gruppe 3 den, som *PSV* har slået sammen til én gruppe, dvs. hhv. “konstruktive” og “kritiske”, se Press (2000b) 27n1.

78. Se også afsnit 3.3.4 om Thrasyllus nedenfor.

betegnelse for de tidlige (sokratiske) dialoger, men “metafysiske” og “kritisk-konstruktive” er specielle.

Betegnelsen “metafysisk” henviser her til, at det er de dialoger, hvor Platon “går nærmere ind på læren om ‘former’ ”. Denne karakteristik af de mellemste dialoger er ikke ukendt,⁷⁹ men er vist ikke tidligere blevet brugt som gruppebetegnelse (*contra* §7), og for det første giver *PSV* også disse dialoger andre særegne træk (f.eks. rammefortællinger, problemløsning og mytebrug), som “metafysisk” ikke dækker godt; for det andet er der en række dialoger (f.eks. *Parmenides* og *Timaios*), som *PSV* tilsyneladende vil karakterisere som “kritisk-konstruktive”, der er mindst lige så metafysiske som dem, der har fået betegnelsen (*contra* §5).

“Kritisk-konstruktiv” er efter min mening også en uklar og problematisk betegnelse (*contra* §5). For det første beskrives den blandt andet ved træk, der ikke har noget med kritisk-konstruktiv at gøre, men stammer fra den traditionelle opdeling (f.eks. Sokrates’ tilbagetrækkethed i disse dialoger). For det andet hedder det, at kritisk-konstruktive dialoger diskuterer “på et mere teknisk plan”, men hvad det betyder, forklares ikke (*contra* §§4-5). Det virker faktisk også, som om redaktørerne ikke helt vil frigøre sig fra den kronologiske analyse, som forskningen har gjort naturlig:

I *Parmenides* tager han [Platon] med udgangspunkt i den førsokratiske filosof af samme navn spørgsmålet op om, hvad det vil sige, at noget eksisterer, og reviderer sin lære om ‘formerne’, ...⁸⁰

Det er mærkeligt, at redaktørerne taler om “[Platons] lære om ‘formerne’ ”, for de mener ikke, at Platon nødvendigvis har sådan en. Men det relevante er her, at han *reviderer* den. Det lyder unægteligt, som om dette kan bruges som et kriterium for relativ kronologi, når nu vi ubestrideligt har andre dialoger (*Phaidon*, *Symposion* og *Staten*), hvor denne lære bygges op. Dertil kommer et par andre sager, som viser, at kronologien ligger naturligt for Platonfortolkere. F.eks. anerkender redaktørerne som nævnt, at *Lovene* er det sidste værk,⁸¹ og de synes at antage, at de aporetiske dialoger kan sige mere om den *historiske* Sokrates end de kritisk-konstruktive.⁸² Og for den kronologiske

79. Vlastos (1991) 14, 53; Rowe (2006) 15-16. Se også Annas (2002) 1.

80. *PSV* I, s. 22.

81. *PSV* I, s. 22.

82. *PSV* I, s. 17: “Om den historiske Sokrates har haft samme opfattelse [af idéer/former vs. sanseverden], er usikkert. Der er i de ‘aporetiske’ dialoger [...] få tegn på en sådan inddeling af verden i ting og former, mens den er fremtrædende i de konstruktivt-kritiske dialoger.”

opfattelse er der en lille, men betydningsfuld rettelse i indledningen til *PSV I*, hvis man sammenligner den med indledningen til redaktørernes *Kend dig selv* fra 2000:⁸³ I sidstnævnte står om Platon: “I *den sidste del* af sit forfatterskab ...”, hvilket i *PSV* er rettet til “I *en del* af sit forfatterskab ...”⁸⁴ Jeg er således meget usikker på grundlaget for hele denne diskussion om kronologi og gruppering (*contra* §§4-8).

Det er ikke uvæsentlige spørgsmål, som *PSV* her besvarer. Ser man på forskningslitteraturen, er modstanden imod en kronologisk opstilling voksende, men ikke dominerende, og de forskere, der fjerner sig fra kronologiske opstillinger, er ofte ikke strenge og dogmatiske i deres forkastelse; snarere er de skeptiske og forsigtige, og deres pointe er primært, at de kronologiske afgørelser kan skade forskningen, hvis man ikke er forsigtig.⁸⁵ Jeg tror, at *PSV* er helt enig i det sidste.

I en nyere introduktion til Platon bruges den kronologiske terminologi, men redaktøren understreger, at værket ikke dermed har taget stilling i diskussionen imellem en udviklingsorienteret og en unitarisk læsning af Platon.⁸⁶ Julia Annas, en af de mest prominente kritikere af kronologiske afgørelser, siger om terminologien, at det vil være forskningsmæssigt besværligt (“cumbersome”) at forsøge at udskifte den, når nu de fleste forskere bruger den helt naturligt; hun bruger den derfor også, dog med “scare quotes”.⁸⁷ Så vidt jeg kan se, opererer størsteparten af vor tids Platonforskere — som Annas siger — stadigvæk naturligt med en opdeling af dialogerne ved en relativ kronologi (tidlige, mellemste og sene), hvor visse dialoger blot har en usikker position, og det tager man hensyn til.⁸⁸ I en helt ny introduktion til græske filosofiske tekster tager forfatteren sågar kronologien for givet.⁸⁹ Konsekvenserne af at opgive så megen tidli-

83. Om disse to indledninger, hvor *PSV I* stort set overtager indledningen fra Mejer & Tortzen (2000) ordret, se afsnit 3.3.1 nedenfor.

84. Mejer & Tortzen (2000) 20; *PSV I*, s. 22. Kursiveringen i begge citater er min.

85. F.eks. Cooper (1997) xii-xviii; Denyer (2001) 20-24; Annas (2002); Sayre (2006) 36-37n2; Altman (2010). For særdeles stærk modstand imod relativ kronologi, se Howland (1991). For generelle fremstillinger med yderligere litteraturhenvisninger, se Gill (2006); Zuckert (2009); Press (2012) 288-89 (William Prior) og 289-92 (Debra Nails).

86. Benson (2006) xii-xiii. Således også Friis Johansen (1991) 189-90 om ungdomsdialoger og manddomsdialoger (men ikke alderdomsdialoger, en gruppe, som han accepterer som kronologisk bestemt i egentlig forstand).

87. Annas (2002) 1.

88. For korte oversigter over forskningssituationen, se f.eks. Friis Johansen (1991) 187-91, Kahn (2002) og især Sedley (2003) 6.

89. Hose (2016) 246.

gere forskning er væsentlige, ikke blot i Platonfortolkningen, men mere generelt i et filosofihistorisk perspektiv:

There have been some recent proposals to jettison this whole chronological structure, but in my view they represent, so far at least, little more than the understandable fact that people are getting bored with it. There is actually much to lose if we say goodbye to it. For by reading Plato's development along the lines I have summarised, we are enabled to understand how the youthful admirer of the maverick critic Socrates became in time the teacher of Aristotle and the august founder of a metaphysical system which was to dominate philosophy for the last half-millennium of antiquity and well beyond.⁹⁰

Jeg mener således ikke, det er rigtigt, når redaktøren i en begrundelse for at anvende Thrasyllus' rækkefølge siger, at "de senere års Platonforskning har enten afvist muligheden af at tidsbestemme dialogerne relativt eller afvist værdien af at gøre det.." (*contra* §7).⁹¹ Det gælder kun, hvis man med "relativt" mener på et endnu mere basalt plan end grupperne, nemlig inden for de enkelte grupper. Altså: Langt de fleste vil f.eks. sige, at dialoger som *Sofisten* og *Philebos* er skrevet senere end *Lysis* og *Laches*, men kun få vil forholde sig til, om *Lysis* er skrevet før *Laches* eller omvendt.⁹²

Uanset om man ønsker at bruge kronologiske analyser til at fortolke Platons filosofi eller foretrækker en rendyrket unitarisk analyse, er det urimeligt blot at forkaste tidligere forskning, og man skal huske, at arbejdet også har resulteret i mange andre resultater i form af stilistiske og filosofiske analyser. Endelig er det også væsentligt at fremhæve, at argumenterne for opstilling af en kronologi for værkerne ikke nødvendigvis implicerer den udviklingsteori, som har været så omdiskuteret.⁹³

3.2.4. Ægthedsspørgsmålet

Stilistisk analyse/stylometri, filosofiske standpunkter og filosofisk udvikling samt dialogernes temaer har også betydning for spørgsmålet om, hvilke dialoger der er skrevet af Platon, og hvilke der ikke er.⁹⁴

90. Sedley (2003) 7.

91. Gregersen & Tortzen (2015) 61. Om Thrasyllus' rækkefølge, se også afsnit 3.3.4 nedenfor.

92. Se dog f.eks. Friis Johansen (1991) 189, der hævder, at *Menon* må være skrevet før *Phaidon*, og at *Staten* i sin endelige form er senere end *Phaidon* og *Symposion*, som til gengæld er samtidige.

93. Se Kahn (1996) 44-45.

94. *PSV* II, ss. 9-41, er en generel introduktion til emnet.

Allerede antikke fortolkere var klar over, at ikke alle de overleverede dialoger var skrevet af Platon, men fra og med det 19. århundrede er en lang række tekster, som ellers var blevet anset for Platons, blevet betragtet som uægte. Hovedmanden bag hele diskussionen i nyere tid kan siges at være Friedrich Schleiermacher, som i den generelle indledning til sin store Platonoversættelse (udgivet i perioden 1804-1828) og i indledningerne til de enkelte dialoger bedømte dem hver især.⁹⁵ *PSV* citerer en central passage hos Schleiermacher⁹⁶ og gør opmærksom på, at hans kriterium for at erklære en dialog ægte eller uægte først og fremmest er den kyndiges kvalitetsdom/-vurdering. Fornemmelse er det vigtigste element, og oversætteren skal selv være en kunstner som Platon for at gengive Platon korrekt og for at kunne afgøre, om det overhovedet er Platon, som har skrevet en given passage. Selvom Schleiermacher omhyggeligt gør rede for, at betingelserne og forudsætningerne for den kyndiges dom er ganske omfattende (et faktum, der nok skulle fremgå lidt tydeligere af *PSV*'s gennemgang), står det stadigvæk tilbage, at subjektiv bedømmelse er central for ham. I en vis forstand er det Schleiermachers vurderinger af de enkelte dialoger, som forskere siden har reageret imod ved forskellige analyser af form, stil og indhold.

PSV gennemgår dette glimrende (§5 og §7) og overlader det fornuftigt til læseren at forholde sig til hele problemstillingen. Min eneste væsentlige indvending er, at det kommer til at virke imod hensigten, når *PSV* bruger formuleringen “en udogmatisk, litterært orienteret tilgang” i modsætning til “den kronologiske og dogmatiske læsning af Platon”.⁹⁷ Hermed giver man et indtryk af positivt og negativt (*contra* §5), men det er som sagt ellers tydeligt, at man i virkeligheden ønsker at lade spørgsmålet stå åbent.

Jeg er endvidere enig i, at Schleiermachers subjektive domme ikke kan være afgørende for ægthedsspørgsmål. Men jeg vil dog samtidig nævne (hvilket *PSV* ikke gør, men jeg antager, at vi er helt på bølgelængde her), at en given dom — i overensstemmelse med gode forskningsprincipper — udmærket kan fungere som en hypotese, som nu skal afprøves (§1). Hvis man anerkender Schleiermachers evner og kundskaber på området — hvilket *PSV* tydeligvis gør —, er det ikke urimeligt at tage hans påstande

95. Om Schleiermacher som Platonfortolker og -oversætter, se Schleiermacher (1855 [1804]) 5-36 og Schleiermacher (1838 [1813]), og hertil Forster (2002); Jantzen (2008); Kitzbichler i Kitzbichler & Lubitz & Mindt (2009b) 13-111, især 53-63; Lamm (2013).

96. *PSV* II, s. 23.

97. *PSV* II, s. 33.

alvorligt og underkaste dem de nærmere undersøgelser, som Schleiermacher ikke selv så som nødvendige. Det var i en vis forstand det, som skete bl.a. ved de senere stylometriske og filosofiske undersøgelser, og pudsigt nok fremhæver Schleiermacher selv — i temmelig arrogant form i forbindelse med sin diskussion af *Alkibiades Is* uægthed — muligheden for, at andre underbygger hans hypotese, hvis rigtighed han ikke tvivler på og derfor ikke finder det værd at gøre mere ved.⁹⁸

Det største problem er — efter min mening —, at *PSV* kommer til at give det indtryk, at spørgsmålet er mindre væsentligt, idet man siger, at “det næppe [ændrer] grundlæggende ved den samlede forståelse af Platons værk at acceptere eller forkaste dialogerne som Platons”.⁹⁹ Synspunktet er kendt fra litteraturen, idet man har hævdet, at de tekster, som diskuteres, er filosofisk ubetydelige, og at deres ægthed derfor ikke betyder noget for Platons filosofi.¹⁰⁰ Allerede ud fra en filosofisk vinkel finder jeg imidlertid dette urimeligt (*contra* §4, §§6-8), og jeg tvivler på, at det faktisk kan kaldes repræsentativt for moderne forskning, ikke mindst hvis man accepterer, at forskning kræver argumenter og dokumentation. Der findes også forskere, som tager det for givet, at ægthedsspørgsmålet er vigtigt,¹⁰¹ og hvad angår tekster som *Alkibiades I*, *Kleitophon*, *Syvende brev* og *Theages*, kender jeg ikke til diskussioner, hvor det ikke på en

98. Schleiermacher (1861 [1809]) 204: “Aber auch nur unsere Meinung [dvs. at *Alkibiades I* er uægte] werden wir sagen, ohne etwa grosse Anstrengungen zu machen, damit Andere dafür gewonnen werden; sondern wir wollen hier nur die Hauptpunkte, worauf es ankommt, im Allgemeinen aufstellen, und in den Anmerkungen gelegentlich auf die einzelnen Beispiele dazu hinweisen. Mag dann Jeder es halten wie er will, und mögen Andere, denen es der Mühe werth scheint, die Sache hin und her wendend auch für das allgemeine Urtheil die Entscheidung näher herbeiführen.”

99. *PSV* II, s. 41. Se også *PSV* II, s. 38. En af indledningens forfattere fortæller mig, at det primært skal forstås sådan, at det ikke gør en meget stor forskel for Platons *filosofi*, om dialogerne er ægte eller uægte, og at netop dette ikke er i uoverensstemmelse med forskningen. Som det vil fremgå nedenfor, er jeg stadigvæk ikke ganske enig, men det gør naturligvis en væsentlig forskel, om man skal fortolke udsagnet bredt eller så snævert. Jeg mener dog ikke, at det fremgår tydeligt af indledningen.

100. For en klar beskrivelse af dette standpunkt, se f.eks. Nicholson (1999) 6: “Dialogues rejected as inauthentic by a good number of contemporary scholars include *Alcibiades II*, *Hipparchus*, *Amatores*, *Theages*, *Hippias Major*, *Clitophon*, and *Minos*. Even if Plato had written one or more of them, they would not help us much in our study of his major works: they are philosophically slight. Indeed, slightness is one argument for their inauthenticity. One need not assume that a doubter of authenticity is always right — nineteenth-century scholars carried such doubts to the point of absurdity — but such works would not matter significantly to Plato interpretation even if they were authentic, and that is the real reason why we may leave them to one side here.”

101. Press (2007) 18: “The most important questions about the dialogues concern their authenticity and the possibility of revisions.”

eller anden måde kommer til at fremgå, at det har relevans for Platons filosofi — selv hvis forfatteren faktisk ikke selv ser spørgsmålet som vigtigt.¹⁰² En anden begrundelse for at afvise diskussionerne vedrørende ægthed, nemlig at den ofte er resultatet af modsætninger imellem de indiskutabelt ægte og de såkaldt uægte dialoger, illustrerer for mig at se netop pointen: at spørgsmålet også er væsentligt for filosofiske emner.¹⁰³

Under alle omstændigheder mener jeg ikke, man kan sige, at spørgsmålet om ægthed er uvæsentligt, hvis man også er interesseret i andet end rendyrket Platonfilosofi (f.eks. Platons stil, pædagogik, udvikling, syn på Sokrates og intertekstuel bevidsthed). Derfor vil jeg i hvert fald bestride, at det kan være uvæsentligt for “den samlede forståelse”. Jeg skal illustrere min pointe med to lidt forskellige, men formentlig de i denne sammenhæng vigtigste eksempler fra *Corpus Platonicum*.¹⁰⁴

Alkibiades I var en af de mest benyttede dialoger i antikken,¹⁰⁵ men i nyere tid har man — i hvert fald indtil sidste fjerdedel af det 20. århundrede — ofte opfattet den som en dialog, der meget vel kunne være skrevet af en senere platonist.¹⁰⁶ Spørgsmålet kan endnu ikke siges at være afgjort.¹⁰⁷

PSV refererer glimrende de forhold, som har gjort, at man har anset dialogen for uægte (ubetydelighed, sprog og indhold) (§7). Afsnittet er tilsyneladende baseret på Denyers arbejde, dog uden henvisninger (*contra* §7).¹⁰⁸ Men oversætteren forkaster

102. Denyer (2001) 24-26 er vist det mest oplagte eksempel (se også diskussionen nedenfor).

103. For et godt eksempel, se Tigerstedt (1977) 19.

104. Ud over de følgende to eksempler kan man især henvise til *Theages*, som indeholder en grundig, men speciel beskrivelse af det sokratiske *daimonion*, og til *Kleitophon*, som f.eks. lader os få et helt andet syn på Sokrates' forhold til dialogpartnerne, på hans dialogkunst som helhed og på indledningen til *Staten* og diskussionen med Thrasymachos. Begge dialoger karakteriseres af H&R som uplatoniske: H&R X, ss. 185-87, 195-97. Hvis de alligevel er skrevet af Platon, må det nødvendigvis have en vis betydning for vores Platonopfattelse, hvordan uplatoniske dialoger godt kan være skrevet af Platon.

105. Se herom Renaud & Tarrant (2015).

106. Dog er Høeg og Ræder fornuftigt forsigtige: H&R X, s. 190: “Denne Dialog nød i den senere Oldtid Anseelse som et af Platons fremragende Værker og blev benyttet som Indledning til Studiet. Ogsaa i vore Dage har den fundet begejstrede Forkæmpere, og det er sikkert og vist, at, hvis denne Dialog ikke er af Platon selv, er der i hvert Fald Dele af den, der er ham fuldt værdige.” Se også H&R X, s. 185.

107. Annas (1985), Ledger (1989), Denyer (2001) og Archie (2015) argumenterer alle for dialogens ægthed. Smith (2004) ser stadigvæk dialogen som uægte, Jirsa (2009) er usikker, men tilbøjelig til at opfatte den som ægte, og Renaud & Tarrant (2015) nægter at tage stilling.

108. Denyer (2001) 14-17.

derpå forskningsdiskussionen, fordi *PSV* afviser kronologisk diskussion af Platons skrifter.¹⁰⁹ Hvis man ikke anerkender *PSV*'s syn på brug af kronologi som kriterium, må man derfor her være særlig kritisk over for behandlingen af *Alkibiades I*. Desuden illustrerer *PSV* selv i samme indledning til *Alkibiades I*, at dialogen ikke er helt som de anerkendte Platondialoger:

Dialogens popularitet som begynderlekture fristede i den senere del af oldtiden en eller flere ny-platonikere til at gøre teksten endnu mere pædagogisk ved at tilføje replikker som ikke findes i den almindelige Platon-tradition, ...¹¹⁰

Altså: Dialogen er en introducerende type, som platonikere naturligt fristes til at ændre. Der er ikke langt til at sige: "naturligt skriver". Det skal dog bemærkes, at der i senantikken tilsyneladende også blev ændret i andre Platontekster, hvilket måske gør *Alkibiades I* mindre speciel.¹¹¹ Kun en grundigere undersøgelse af mængden af tilføjelser i de forskellige dialoger kan afgøre sagen (§6 og §8).

Det er bestemt ikke uvæsentligt, om *Alkibiades I* er ægte eller uægte (*contra* §11). Et af de forhold, der har bidraget til at diskvalificere den, er kombinationen af dens stil, der minder om de såkaldt "tidlige" dialoger, og de filosofiske standpunkter, som ifølge forskerne udvikles i de senere dialoger. Hvis den ikke er skrevet af Platon, har en eller anden ment, at man med fordel kunne samle Platons grundidéer og præsentere dem til begyndere i denne form, og det vil fortælle os noget om, hvordan man senere i antikken gik til undervisningen og brugen af Platon. Hvis den faktisk *er* skrevet af Platon, har vi (måske) vidnesbyrd om, hvordan Platon selv ønskede at præsentere sine synspunkter, og ikke mindst, *at* han gerne ville præsentere dem i tilgængelig form. Man kunne således f.eks. argumentere for, at dialogen er et problem for forskere som Thesleff, der betragter Platon som en temmelig esoterisk filosof.¹¹²

109. *PSV* II, s. 470: "Med sin dramatiske form tilhører *Alkibiades* den kategori, som de samme forskere døbte 'ungdomsdialogerne', mens især slutningen af dialogen — særlig *øjeblikket* — rummer tanker, der efter deres mening måtte stamme fra undervisningen i Akademiet, som den var i Platons alderdom eller endnu senere. Dialogen passede med andre ord ikke ind i udviklingsteorien [...]"

110. *PSV* II, s. 471.

111. Dillon (1989); Tarrant (1993) 6, 178-206.

112. Thesleff (1999); Thesleff (2002).

Et andet vigtigt ægthedsspørgsmål er, om Platons breve, og især det berømte *Syvende brev*, er ægte. For eftersom vores kendskab til Platons biografi (næsten) står og falder med dette brev, gør det en ikke ringe forskel, hvad vi mener om sagen (§11).¹¹³ Endvidere har brevet spillet en helt central filosofisk rolle i den såkaldte Tübingerskoles Platonopfattelse (§7 og §11).¹¹⁴ I *PSV II* gør forfatterne af indledningen klogt og udtrykkeligt opmærksom på, at spørgsmålet om brevenes ægthed er et andet end spørgsmålet om dialogernes, og henviser til *PSV VI* for en behandling af emnet.¹¹⁵ Problemet er, at behandlingen alle andre steder i *PSV* ligeledes synes at betragte spørgsmålet som mere eller mindre uvæsentligt. *PSV* fortæller således i *PSV I*, at ægthedsspørgsmålet er uafgjort,¹¹⁶ og i indledningen til oversættelsen af brevene hedder det:

Syvende Brev har sorgens majestæt. De andre synes at have fiffigheden som bærende udtryk, sladderens sleske opfindsomhed og benovelse over den store mands tilstedeværelse i skriften.¹¹⁷

Og:

Oversættelsen bygger på den opfattelse, at *Syvende Brev* er skrevet af Platon, mens de tolv andre er frembragt senere [...]. Men vi kan ikke vide det.¹¹⁸

Endelig sikrer *PSV* sig ved en velkendt sikkerhedsforanstaltning, at brevet under alle omstændigheder kan bruges til Platons biografi og til de andre, vigtige oplysninger:

Sagen [om forfatterskabet til *Syvende brev*] kan ikke afgøres. Man møder ganske ofte den betragtning, vi slutter med her: Hvis det *Syvende Brev* ikke er af Platon selv, må det være skrevet af en, der kendte ham godt eller i det mindste mente sig godt inde i Mesterens egen opfattelse af hele forløbet.

Bedre kan det ikke udtrykkes. Brevskriverens umage med dette lange brev har lønnet sig.¹¹⁹

113. Forskningslitteraturen om *Syvende brevs* ægthed er betragtelig. For seneste bidrag med udvalgt, men omfattende bibliografi, se Burnyeat & Frede (2015). Om Platons biografi og kilderne, se Boas (1948).

114. Se herom især Knab (2006) med anmeldelsen ved Rowe (2007).

115. *PSV II*, s. 10.

116. *PSV I*, s. 15. Se også *PSV VI*, s. 38, citeret umiddelbart nedenfor.

117. *PSV VI*, s. 30.

118. *PSV VI*, s. 38.

119. *PSV VI*, s. 38.

Der er flere ting i de citerede passager, som efter min mening er uklare (*contra* §5). Det gælder formuleringerne “sorgens majestæt” og “fiffigheden som bærende udtryk”, og på samme måde er det svært at se, hvad det er, der ikke kan udtrykkes bedre, og hvad det er, der har lønnet sig. Således kan jeg ikke ud fra denne passage se, hvordan brevene adskiller sig så grundlæggende fra hinanden, som oversætteren hævder. Men tilbage står, at han har taget stilling til det helt centrale ægthedsspørgsmål: *Syvende brev* er ægte, de andre er uægte. Vi får imidlertid ingen begrundelse eller argumenter (*contra* §4 og §8).

I betragtning af, hvor centralt spørgsmålet er, og i betragtning af, at *PSV* vil være forskningsbaseret, er dette utilfredsstillende, ikke mindst, fordi det dominerende synspunkt i dag må siges at være det modsatte (*contra* §7).¹²⁰ *PSV* vil selv tage stilling, men hvis man vil gøre det på et forskningsgrundlag, må det i hvert fald inkludere punkter som kendskab til senere platonisk filosofi, så man er i stand til at identificere eventuelle træk fra senere filosofi, kendskab til Platons sprog, kendskab til forskningslitteraturen, kendskab til brevgenren¹²¹ og uægte breve (dvs. breve, der ikke er skrevet af den person, i hvis navn de er overleveret)¹²² i antikken, og kendskab til historien (især sicilianske og athenske forhold).

Jeg mener ikke, at *PSV* kan siges at bygge på disse punkter i indledningen (*contra* §7). Og den nævnte sikkerhedsforanstaltning: “Hvis det ikke er Platon, er det en, der kender ham godt”, virker ikke. Dette udtrykkes helt rigtigt af Myles Burnyeat:

One stimulus for the undertaking [at undervise i *Syvende brev* sammen med Michael Frede] was a shared dissatisfaction with the way scholars of Plato standardly justify appealing to the Seventh of the thirteen *Epistles* ascribed to Plato in the so-called Thrasyllan arrangement of his works. Most scholars, they say, accept the Seventh Letter (*Epistle VII*) as genuinely from Plato's pen, or at least as a reliable account of Plato's life written by someone associated with the Academy and close to the events narrated. The more often this is said, the more true it becomes. More and

120. Et nyligt forsvar for brevets ægthed er Knab (2006), som imidlertid synes bundet til denne opfattelse ved sit positive forhold til Tübingerskolen. De mest omfattende argumenter *imod* ægthed gives af Edelstein (1966) og Burnyeat & Frede (2015).

121. Forskningslitteraturen herom er voksende. For nyere litteratur, se f.eks. Rosenmeyer (2001); Trapp (2003); Muir (2009); Hodkinson & Rosenmeyer & Bracke (2013).

122. Se Boas (1948) 457: “We are thus thrown back upon intuition and feeling. In our case such subjective testimony is enhanced by reading the letters in the total epistolographic literature wherein they seem of a piece with the rest.” Se også Fredes kapitler i Burnyeat & Frede (2015). Alle breve er udgivet i Hercher (1873).

more scholars do accept the reliability of the Seventh Letter—but not because more and more of them have done serious scholarly work on the subject. Many have merely added their vote to the tally without themselves contributing to the arguments in favour of authenticity—often without even looking at the arguments there are to look at, for or against. Just going with the flow.¹²³

Jeg vil ved en senere lejlighed argumentere omfattende for det standpunkt, at *Syvende brev* er uægte. Grundlæggende deler jeg Burnyeats (og Fredes) stærkt — og provokerende — udtrykte synspunkt, som dog kan underbygges bedre, end de gør:

I propose to attack this lazy solution [at *Syvende brev* også er væsentligt for Platonbiografien, selvom det måske ikke er skrevet af Platon] by arguing that VII was not written by *any* philosopher: not by Plato, not by a pupil of Plato, nor even by a philosophical critic of Plato. The author is philosophically incompetent. This leads me to conclude that VII is not a trustworthy source of information either about Plato's philosophical development or about his biography. It sheds no light on the Academy or on Sicilian history.¹²⁴

3.3. Diverse: korte bemærkninger

Ud over de nu nævnte punkter er der en række detailspørgsmål inden for forskningen, som *PSV* tager stilling til. I det følgende har jeg udvalgt nogle få emner, som jeg betragter som væsentlige.

3.3.1. De generelle indledninger som helhed

Det meste af den nu fremførte kritik af det manglende forskningsgrundlag er rettet imod den generelle indledning til bind 1 ("Indledning til Platons værker", skrevet af Jørgen Mejer og Chr. Gorm Tortzen).¹²⁵ Jeg finder det også stærkt kritisabelt, at hovedparten af denne indledning med mikroskopiske ændringer er taget ordret fra redaktørernes tidligere Platon-udvalg *Kend dig selv* fra 2000, og så vidt jeg kan se, sker det uden henvisning eller bemærkning om sagen (*contra* §7).¹²⁶

123. Burnyeat & Frede (2015) ix. På side 122 beskriver Burnyeat "sikkerhedsforanstaltningen" som "the lazy solution" (se følgende citat).

124. Burnyeat & Frede (2015) 122. *Contra* Kahn (2015).

125. *PSV* I, ss. 11-28 + en oversættelse ved Jørgen Mejer af en del af Diogenes Laertios' Platonbiografi (bog 3.1-47), ss. 29-49.

126. Sml. *PSV* I, ss. 11-25, med Mejer & Tortzen (2000) 9-24.

*PSV II*s indledning (“Hvem har skrevet Platons værker?”), som er skrevet af Rasmus Sevelsted og Chr. Gorm Tortzen, og som jeg allerede har behandlet delvist ovenfor, er nok den, der går dybest i sit materiale og åbenlyst er baseret på nyere forskning.¹²⁷

Indledningen til *PSV III* (“Platon og hans publikum”) er speciel.¹²⁸ Den er forfattet af Holger Thesleff, som ikke var del af oversætterholdet, og den er tidligere blevet publiceret som forskningsartikel på både svensk og (revideret) på engelsk, men nu oversat med enkelte ændringer (primært udeladelse af videnskabelige noter) til formålet.¹²⁹ Thesleff repræsenterer de uortodokse synspunkter, (1) at Platon var stort set ukendt i samtiden, (2) at han skrev til en begrænset gruppe af mennesker i Akademiet, og (3) at det kan vises ved dialogernes natur (§§1-3). Det forekommer mig at være et problem, at det er dét syn på Platons samtidige læsere, man giver nutidige læsere, der skal informeres, ikke deltage i en forskningsdiskussion (*contra* §7). Der er desuden en mangel på argumentation, eftersom der adskillige gange henvises til Thesleffs større værker, så man sjældent får begrundelserne for de enkelte påstande (*contra* §§4-8). Endelig, men meget vigtigt, er der en spænding i denne indledning, som tydeligt træder frem i dens slutning (*contra* §5).¹³⁰ Efter at Thesleff hele vejen igennem indledningen har skelnet imellem en begrænset gruppe tilhørere og den almindelige offentlighed, introducerer han pludselig “to kommunikationsniveauer”:

Der er det almindelige menneskelige niveau med alt dertil hørende farverigt liv, alle dets mangler og aporier, som muligvis kan appellere til en mindre velinformeret tilhører og muligvis har en protreptisk, ‘propædeutisk’ funktion. Og så er der en filosofisk kerne, ofte i dialogens centrum, som gennem vink og antydninger udforsker den mere velinformede tilhørers interesseområder. Platon håber muligvis på, at denne inderkreds af filosofisk indstillede læsere kan bruge dialogens meddelelser i videre dialektisk tænkning og læse teksten op igen for egnede, udvalgte videre kredse.¹³¹

Denne skelnen bygger på en af Thesleffs bøger,¹³² men i den uforklarede sammenhæng er den problematisk. For nu er modsætningen pludselig ikke imellem en snæver kreds og offentligheden, men imellem en *meget* snæver kreds og en lidt bredere (filosofisk

127. *PSV II*, ss. 9-41. Se også afsnit 3.2.4 ovenfor om ægthedsspørgsmålet.

128. *PSV III*, ss. 7-22.

129. Thesleff (2000); Thesleff (2002).

130. *PSV III*, ss. 21-22.

131. *PSV III*, s. 21.

132. Thesleff (1999).

orienteret) kreds. Dette virker næsten selvmodsigende og er i hvert fald ikke overbevisende uden yderligere argumentation. Thesleff kommer umiddelbart til at virke, som om han står et sted imellem en simpel og — for mig at se — åbenlyst rigtig fortolkning (for selvfølgelig skulle hele Athen ikke læse Platondialoger) og en væsentlig mere esoterisk fortolkning, som Tübingerskolen har gennemført mere konsekvent.¹³³ Det endelige resultat bliver derfor uklart (*contra* §10).¹³⁴

Indledningen til *PSV IV* (“Platon og dialoggenren”) er skrevet af Rasmus Sevelsted og Chr. Gorm Tortzen.¹³⁵ Den giver oplysninger om de andre sokratikere, der skrev dialoger, analyserer den sokratiske dialog og diskuterer, hvordan Platon mere præcist bruger dialogformen. Grundlaget for behandlingen er både originalkilder og en del moderne forskningslitteratur.

PSV V har ingen generel indledning — hvilket måske er rimeligt, eftersom indledningen til *Lovene* i dette bind er særdeles omfattende.¹³⁶

*PSV VI*s indledning (“Platons arvtagere”) ved Chr. Gorm Tortzen omhandler Platonreceptionen og “bygger især” på John Dillons arbejder og originalkilder.¹³⁷ Det gøres klart, at reception i dette tilfælde mere eller mindre afgrænses til den periode, hvori uægte dialoger kan tænkes at være skrevet. Dette er fornuftigt, eftersom det kommende supplementsbind, som udgives af Jakob Leth Fink og Kristian Larsen, vil behandle den senere reception.

3.3.2. Indledningerne til de enkelte dialoger

Indledningerne til de enkelte dialoger er forfattet af oversætterne selv, ikke af redaktøren. De må siges at være umådelig forskellige, men hovedparten af dem er en slags referater af teksten og stræber ikke efter at være andet. Man kan for de flestes vedkom-

133. Således f.eks. Gaiser (1980); Szlezák (1985); Szlezák (2004); Krämer (2014).

134. Om denne indledning, se også Persson (2012a), som indeholder et par uheldige formuleringer, men har den helt rigtige pointe, at Thesleffs tekst ikke fungerer godt som indledning i *PSV III*. Michaëlis (2012) svarer forbløffende aggressivt, men uden sagligt indhold. Persson (2012b) er til gengæld et glimrende indlæg, der først afvæbner Michaëlis med et (ufortjent) venligt buk og derefter argumenterer for og dokumenterer det, der blev sagt i Persson (2012a).

135. *PSV IV*, ss. 7-42.

136. *PSV V*, ss. 9-74.

137. *PSV VI*, ss. 9-24. Dillon (1977); Dillon (2003).

mende ikke tale om, at de er forskning eller forskningsbaserede. De er simpelthen refererende og at betragte som hjælpemidler.¹³⁸

En tekst, der skiller sig ud, er indledningen til de pseudo-platoniske *Definitioner*. Ikke blot fylder indledningen selv 18 sider (til en græsk tekst på 13 sider); forfatteren har også tilføjet to konkordanser på i alt 7 sider.¹³⁹ Det betyder, at det obskure værk *Definitioner*, som i øvrigt ikke er Platons, sidemæssigt har fået tildelt næsten lige så meget hjælpemateriale som hovedværket *Staten*.¹⁴⁰ Dertil kommer, at indledningen til *Definitioner* henviser til tysk, latinsk, italiensk og fransk forskningslitteratur, til fragmentsamlinger og til en håndskriftskatalog (British Museum) vedrørende en oversættelse til syrisk; den har en del tekniske henvisninger til Aristoteles; den indeholder uoversatte latinske titler; og de græske glosser optræder hyppigt i teksten. Endelig indeholder indledningen også et appendix, hvori forfatteren har angivet de enkelte definitioners proveniens (så vidt det kan lade sig gøre), bl.a. med henvisninger til Aristoteles' værker og den stoiske skole.

Man kan sammenligne med indledningen til den umiddelbart følgende tekst i *PSV*, *Om det retfærdige*, som på 2 sider fint gør rede for "Dialogens personer og forløb", "Datering og formål" og "Begrebet 'det retfærdige' ", men som ikke har ønske om at præsentere andet end et kort referat.¹⁴¹ Jeg vil hævde, at begge indledninger fungerer fint, men på forskellige niveauer og til forskellige læsere.

3.3.3. Sokrates' daimonion¹⁴²

Sokrates' guddommelige tegn/stemme har spillet en stor rolle for eftertidens forståelse af manden: Er Sokrates faktisk guddommeligt inspireret? Er det arrogance? Udtrykker tegnet/stemmen snarere hans samvittighed? Er han måske skizofren? Hvordan talte han om den i offentligheden? I hvor høj grad var den et religiøst problem? Og var den

138. Således rigtigt *PSV* I, s. 27, men på omslagene til alle bindene hedder det, at "[m]ed indledninger og noter til de enkelte værker opsummeres den internationale Platon-forskning helt frem til i dag." Noget tilsvarende siger redaktøren i Gregersen & Tortzen (2015) 64.

139. Indledning: *PSV* VI, ss. 123-40. Oversættelse: *PSV* VI, ss. 141-53; Konkordanser: *PSV* VI, ss. 154-60.

140. *PSV* IV, ss. 113-41.

141. *PSV* VI, ss. 165-66.

142. Om emnet for dette afsnit, se også indledningen til *Kriton* i *PSV* I, ss. 127-28, og oversættelsen af Apuleius' *Om Sokrates' gud* i *PSV* VI, ss. 285-318.

hovedårsagen til, at han blev henrettet? Under alle omstændigheder optræder dette *daimonion* prominent i adskillige passager.¹⁴³

I indledningen til *Alkibiades I* hedder det, da Sokrates skal forklare Alkibiades, hvorfor han ikke har trængt sig på som Alkibiades' andre *ἐρασταί*:

Det har ikke noget med menneskelige forhold at gøre, nej, det skyldes et forbud fra en daimonisk stemme ...¹⁴⁴

Hvis man betragter den omfattende forskningsdiskussion, er et af de centrale spørgsmål — som i øvrigt går helt tilbage til Plutarch,¹⁴⁵ eller sågar til Meletos' og samtidens anklager,¹⁴⁶ om man vil —, om der faktisk er tale om en *stemme* i moderne forstand, altså en direkte guddommelig ordre, eller om det "blot" er en eller anden form for lyd produceret af et levende væsen.¹⁴⁷ *φωνή* kan betyde begge dele, hvilket blandt andet kan ses i en passage fra Aristoteles' *Politikken*, som viser, at umælende dyr har *φωνή*.¹⁴⁸ De fleste af de nævnte passager taler ikke om "stemme", men om et "tegn" (*σημείον*), der kan "modsætte sig"/"gøre modstand" (*ἐναντιοῦσθαι*). Og Sokrates i *Alkibiades*-passagen taler, som det kan ses i den græske tekst, heller ikke om "stemme", men om *τι δαιμόνιον ἐναντίωμα*. Oversættelsen har altså introduceret "stemme", som ikke findes i den græske tekst (*contra* §5). Dette er et eksempel på et fænomen, der er blevet kaldt "tekst-dekompression" ("text decompression"): Oversætteren tager så at sige trykket af oversættelsen ved at udfolde teksten ved hjælp af sin viden om det særlige område, teksten befinder sig i og beskæftiger sig med.¹⁴⁹ Men oversætteren skal normalt kun gøre dette, når den "sammenpressede" tekst er så komprimeret, at den

143. Pl., *Ap.* 24c, 31c-e, 40a-b, 41d; *Euthphr.* 3b; *Euthd.* 272e-273a; *R.* 496c; *Tht.* 151a; *Phdr.* 242c-e; *Alc. I* 103a-b, 105d-e, 124c-d. Dertil kommer en omfattende beskrivelse i *Theages*, som dog — efter min og de fleste andres mening — må være uægte (om *Theages'* ægthed i historisk perspektiv med omfattende henvisninger, se Sevelsted [2012] 31-54, der dog ikke selv ønsker at tage stilling til spørgsmålet).

144. Pl., *Alc. I* 103a: *τούτου δὲ τὸ αἴτιον γέγονεν οὐκ ἀνθρώπειον, ἀλλὰ τι δαιμόνιον ἐναντίωμα ...*

145. Plut., *De Genio Socr.* 581E, 588C-D.

146. Pl., *Ap.* 31c-d.

147. Se f.eks. Destrée & Smith (2005); Long (2006); Lännström (2012); Roskam (2014). Denyer (2001) 84 overser her problemet.

148. Arist., *Pol.* I.1, 1253a9-15 (henvisning i Brisson [2005] 2n2). Se Brisson (2005) 2: "A *phōnē* involves hearing, for the term *phōnē* designates a sound produced by a living being. Unlike *logos*, however, this sound is not necessarily articulated. Only the acoustic aspect of the phenomenon is taken into consideration."

149. Sørensen (1994) 17-18.

ikke vil kunne forstås på målsproget. Desuden skal oversætteren i den forbindelse være umådelig bevidst om sin position som filter.

Forskningsdiskussionen (og strengt taget også oversættelsesteorien) kan således med fordel have direkte virkning på oversættelsen af denne passage og passager med lignende problemstillinger (*contra* §3, §7 og §11).¹⁵⁰

3.3.4. *Thrasyllus' tetralogier*

PSV har valgt at gengive dialogerne i den rækkefølge, som blev foreslået i antikken af Thrasyllus (1. årh. e.Kr.):¹⁵¹

I denne oversættelse af alt, hvad der er overleveret under Platons navn, har vi derfor [dvs., fordi kronologiske kriterier ikke er mulige] valgt at fastholde den rækkefølge, som dialogerne har været overleveret i siden platonforskeren Thrasyllus i den tidlige romerske kejsertid. Når Thrasyllus inddelte dialogerne i tetralogier, dvs. i grupper af fire, var det, fordi han så en parallel mellem Platon og de athenske tragedieforfattere, som hvert år leverede tre tragedier og et satyrspil til Dionysosfesten om foråret. Denne parallel er helt uberettiget, og det er vanskeligt at finde ét bestemt princip bag Thrasyllus' inddeling.¹⁵²

Jeg mener som udgangspunkt, at det er sundt at bruge "de gamle" i sådan en situation. Jeg ser imidlertid tre problemer her: (1) Fra et metodisk synspunkt kan det næppe kaldes en god begrundelse, at man vælger en rækkefølge, som "det er vanskeligt at finde ét bestemt princip bag", *fordi* en anden ikke er god (*contra* §2 og §5). (2) En uklarhed i formuleringen skaber en grundlæggende misforståelse, for Diogenes Laertios siger ikke, at *Thrasyllus* så den nævnte parallel med Dionysosfesten, men at *Platon* selv opdelte sine dialoger sådan (*contra* §5).¹⁵³ Historien bruges altså hos Diogenes/Thrasyllus ikke for at sige, at Thrasyllus så og lod sig inspirere af en parallel, men for at sige,

150. For et andet, kort eksempel, se Pl., *Cra.* 387e-388c, hvor *κερκίξειν* og *κερκίς* uden note oversættes "væve" og "skyttel". Den ene oversætter har ved sin efterfølgende forskning fundet ud af, at passagen dårligt tillader denne oversættelse: Jørgensen (2015) 45-54.

151. Om Thrasyllus, se især Dunn (1976); Tarant (1993); Mansfeld (1994) 58-107; Brisson (2013); Tarrant (2013). PSV henviser til Tarrant og Mansfeld. PSV har desuden korte beskrivelser i PSV I, s. 20, og PSV II, ss. 11-14, som dog ikke er helt i overensstemmelse med hinanden.

152. PSV I, s. 20. I Gregersen & Tortzen (2015) 61 fremhæver Tortzen dog, at 1. tetralogi giver god mening.

153. D.L. III.56: Θράσυλλος δέ φησι καὶ κατὰ τὴν τραγικὴν τετραλογίαν ἐκδοῦναι αὐτὸν (dvs. Platon) τοὺς διαλόγους, ... Se også *Suda*, s.v. Τετραλογία: <Τετραλογία> κατὰ τὴν τραγικὴν τετραλογίαν ἐξέδωκε Πλάτων τοὺς διαλόγους.

at Platons dialoger faktisk *blev* offentliggjort i tetralogier, og at det var Platon selv, der var bagmand. (3) Jeg er enig i, at det er vanskeligt at finde *ét* princip for opdelingen, men Diogenes Laertios giver faktisk begrundelser, som er baseret på dialogernes forskellige *typer* (en skelnen, som dog muligvis ikke er Thrasylos', men fortolkernes) (*contra* §6),¹⁵⁴ og omfattende forsøg på samme er gjort med en vis succes af vor tids forskere (*contra* §7).¹⁵⁵ Og flere af tetralogierne giver fin mening ud fra *forskellige* principper.¹⁵⁶ 1. tetralogi indeholder f.eks. *Euthyphron*, *Apologien*, *Kriton* og *Phaidon*, hvilket selvfølgelig let kan forklares med henvisning til Sokrates' retssag og død.¹⁵⁷ 2. tetralogi indeholder sproglige, logiske og metodiske værker (*Kratylos*, *Theaitetos*, *Sofisten* og *Statsmanden*), dvs. de værktøjer, som enhver filosof har brug for til undersøgelser, og som derfor bør komme tidligt i forløbet; og 6. og i hvert fald dele af 7. tetralogi har de såkaldte sofister som emne.

Umiddelbart kunne man stadigvæk mene, at det er en forbedring i forhold til *H&R*, idet Høeg og Ræder slet ikke gør rede for deres syn på rækkefølgen, som ser noget tilfældig ud. I virkeligheden har *H&R* imidlertid *to* fungerende principper for, hvordan de strukturerer bindene. De ser tydeligvis kronologien som en væsentlig faktor, men det er ikke det eneste. I forordet til *Protagoras*, som *H&R* har placeret som den allerførste dialog, hedder det blandt andet:

En bedre Exposition for dette Opgør [med sofisterne] end Dialogen Protagoras kan ikke tænkes, og kan det end ikke bevises med Sikkerhed, at den er skrevet først, er den i ethvert Tilfælde den bedste Indledning til Læsningen af Platons Værker og den nødvendige Forberedelse til Kendskabet til hans Filosofi.¹⁵⁸

154. D.L. III.49, 57-61. Se herom Brisson (2013).

155. Dunn (1976); Tarrant (1993); Mansfeld (1994) 58-107; Tarrant (2013), som gennemgår 2. og 8. tetralogi, men lægger særlig vægt på 4. og 7. tetralogi. Dunshirn (2010) 143-267 med en fortolkning af 1. og 2. tetralogi, idet de generelle oplysninger dog primært er på ss. 143-49. Dunn (1974) har ikke været mig tilgængelig.

156. Således også Cooper (1997) x-xi.

157. Se også D.L. III.57-58 (med Tarrant [1993] 91 og Mansfeld [1994] 67-68), som beskriver 1. tetralogi som den, der viser, hvordan man skal leve som filosof.

158. *H&R* I, s. 12.

Altså: *H&R* anerkender, at det er muligt, at *Protagoras* ikke er den første dialog (selvom de er temmelig sikre på, at den faktisk er den første), men den kan med fordel læses først. Princippet for rækkefølgen er således her ikke tilfældigt, men *pædagogisk* bestemt.

3.3.5. Platonreceptionen

Om studiet af Platon i historisk perspektiv siger *PSV* (*contra* §6):

Platon er den første filosof, hvis skrifter er bevaret samlet, og da de har været studeret i de fleste perioder af den vestlige verdens udvikling, har de sat deres præg på utallige filosofiske og literære værker.¹⁵⁹

Her skal man blot huske, at græskkunderskab var yderst sjældne i Vesteuropa helt indtil renæssancen, og næsten *ingen* af Platons skrifter blev læst i mere end 1000 år. Hovedparten af kendskabet til manden og hans tanker gik igennem fortolkere, ofte i forvrænget form.¹⁶⁰

3.3.6. Whitehead og fodnoter til Platons filosofi

PSV fortsætter ovenstående med et berømt og berygtet udsagn, som stammer fra matematikeren og filosofen Alfred North Whitehead:

Som den engelske filosof Alfred North Whitehead sagde: "The safest general characterization of the European philosophical tradition is that it consists of a series of footnotes to Plato."¹⁶¹

På overfladen er Whiteheads ord jo sludder. Filosofien har udviklet sig konstant, og Platon var ikke en enorm tankebygning, hvortil andre tilføjede småting, forklaringer og dokumentation (kort sagt: "fodnoter"). Hvis sådan et udsagn overhovedet skulle passe på filosofihistorien, måtte det i øvrigt gælde Aristoteles og hans fortolkere, ikke Platon. Imidlertid er det irrelevant, for Whitehead mener faktisk noget helt andet:

I do not mean the systematic scheme of thought which scholars have doubtfully extracted from his writings. I allude to the wealth of general ideas scattered through them. His personal endowments, his wide opportunities for experience at a great period of civilization, his inheritance of

159. *PSV* I, s. 11.

160. Se det kommende supplementsbind, som udgives af Jakob Leth Fink og Kristian Larsen. Interessante nyere artikler om receptionen findes i Balansard & Koch (2013).

161. *PSV* I, s. 11.

an intellectual tradition not yet stiffened by excessive systematization, have made his writings an inexhaustible mine of suggestion.¹⁶²

Altså: Det fantastiske ved Platon er præcis det modsatte af det, som det første citat umiddelbart antyder, nemlig at der er så mange elementer, man kan tage fat i og nyde, udnytte og/eller udbygge.¹⁶³ En enkel Google-søgning, der blot fokuserer på danske tekster,¹⁶⁴ viser, at mange stadigvæk opstiller teser om, hvad Whitehead mente med “fodnote-kommentaren”, og på den måde lader sig vildlede i stedet for at gå til Whitehead selv og få svaret.¹⁶⁵ *PSV* risikerer her ligeledes at vildlede læseren (*contra* §5).

4. Generel konklusion

I ovenstående har jeg benyttet *PSV* som grundlag, men jeg ønsker at generalisere resultaterne. Jeg stillede i afsnit 2 to spørgsmål:

- (1) Hvad vil det generelt sige, at en (a) oversættelse og/eller (b) dens tilhørende udstyr i form af indledning, kommentar, noter og andet er forskning og/eller forskningsbaseret?
- (2) Lever (a) oversættelserne og (b) udenomsværkerne i *PSV* op til målet om at være forskningsbaserede?

Jeg har i denne artikel brugt mest plads på pkt. 2, fordi *PSV* giver god mulighed for at diskutere og kritisere det nuværende syn på oversættelse, oversættelsespraksis og det forskningsgrundlag, som kan/skal ligge til grund for oversættelser og især indledninger og kommentarer. Langt det vigtigste spørgsmål er således naturligvis pkt. 1, og undersøgelserne af *PSV* skal fungere som grundlaget for et svar. Dette svar har nemlig potentielt betydning for oversættere generelt og vurderingen af deres arbejder.

For det første vil jeg om 1a hævde, at der er i hvert fald ét centralt forskningskrav (§3), som det ikke er oplagt, at en oversættelse (i betydningen “overførsel af en tekst fra et sprog til et andet”) kan leve op til, og der er flere (især §§4, 8, 11), som ikke er åben-

162. Whitehead (1929) 63.

163. Om Whiteheads tilgang til Platon, se også Brennan (1978). For en interessant gennemgang af Platon og platonisme i lyset af Whiteheads udsagn, se Evangeliou (2001).

164. Udført 15. december 2015, søgeord “Platon” + “fodnoter”.

165. For nogle få eksempler blandt mange, se Hagen (2000) 43; Schanz (2000) 5; Petersen (2014) 122; Lilhav (2015) 42.

lyst relevante, når man betragter, hvordan oversættelse normalt bedrives. Dermed kan det blive vanskeligt at kalde oversættelse i sig selv for forskning — og jeg har blandt andet derfor især fokuseret på indledningerne i denne artikel, idet et fyldestgørende svar på 1a kræver nogle konkrete tekstgennemgange, som vil følge i næste nummer af *AIGIS*.¹⁶⁶ Det gør ikke nødvendigvis oversættelse mindre vigtig. I det nuværende klima og med den nuværende antikforståelse og -forskning kan man imidlertid ikke blot antage, at oversættelse uden problemer kan kategoriseres som forskning, men man kan fokusere på dens egne kvaliteter og værdi. I øjeblikket gavner en forskningsvurdering den ikke på nogen måde, idet oversættelser af antikke tekster ikke i deres nuværende form tåler at blive vurderet ved forskningskrav. På den anden side har det igennem flere år været et ønske ikke blot blandt mange klassiske filologer i Danmark, men blandt oversættere og sproginteresserede i hele verden, at oversættelse bliver anerkendt som forskning. Dette er imidlertid kun muligt og gavnligt — vil jeg hævde —, hvis man kan ekspliciterer og leve op til de relevante kriterier. Til gengæld vil det være et stort fremskridt for både kvalitet og anseelse, hvis man faktisk kunne bringe klassikeroversættelser hertil. Det punkt er vi endnu ikke nået til, og det forekommer mig, at diskussionen, som den er blevet ført, desværre snarere er (bevillings- og universitets)politisk end saglig.¹⁶⁷ Der findes dog også en del væsentligt arbejde herom, og emnet vil utvivlsomt være centralt i de kommende år.¹⁶⁸ I betragtning af, hvor langt teoretiske oversættelsesstudier er nået siden 1960'erne, tror jeg på muligheden for — og gavnligheden af — en egentlig *forskningsoversættelse* af antikke tekster; faktisk ser jeg udviklingen af en sådan som helt essentiel for fremtidige oversættelsesprojekter. Men dette vil kræve et stort, velkoordineret arbejde, der kan definere de relevante betingelser og fastlægge

166. Afsnit 3.3.3 ovenfor er dog et eksempel på en tekstanalyse, hvor forskningsviden har betydning for oversættelsen.

167. Se især “Evaluating Translations as Scholarship: Guidelines for Peer Review” (2011) publiceret i *Profession* (2011) 264-67 af Modern Language Association (tekst ligeledes på URL: http://www.mla.org/ec_guidelines_translation, link afprøvet 3. januar 2016); “Translation as Research: A Manifesto” (<http://www.modernlanguagesopen.org/index.php/mlo/article/view/80/140>, link afprøvet 3. januar 2016), et dokument, som er publiceret på Modern Languages Open’s webside (<http://www.modernlanguagesopen.org/index.php/mlo/index>, link afprøvet 3. januar 2016) og underskrevet af en række akademiske institutioner og foreninger. Begge stiller dog visse krav til de oversættelser, der ønskes at sidestilles med forskning, og dette må være det første, lille skridt i retning imod at bringe oversættelse til et højere niveau.

168. Brunette (2000); House (2015).

rammerne uden at ødelægge den kreativitet og litteraturbevidsthed, der utvivlsomt er del af oversættelsesprocessen.¹⁶⁹

For det andet vil jeg om oversættelse som forskningsbaseret arbejde hævde, at det grundlæggende er samme forhold, der gør sig gældende: Oversætteren kan udmærket være bekendt med den eksisterende forskning, men det kan ikke kræves af enhver oversættelse, at den har et fuldstændigt forskningsgrundlag, i hvert fald ikke, hvis man accepterer min generelle forskningsbeskrivelse ovenfor.¹⁷⁰ Hvis det var et krav, at stor forskningsviden i enhver oversættelsessammenhæng er nødvendig, ville kravene til en oversættelse blive så skrappe, at større oversættelsesprojekter ville blive umådelig vanskelige i et lille land som Danmark, så længe forskningssituationen ser ud, som den gør. Dertil kommer, at det som nævnt endnu er uklart, hvordan forskningsviden præcist kan bidrage til selve oversættelsen.

Jeg vil hævde, at det *ikke* i sig selv er diskvalificerende for en oversættelse, at den ikke er forskning eller ganske forskningsbaseret: Den skal selvfølgelig ikke nødvendigvis laves af en aktiv forsker, og det er ikke et krav, at oversætteren kender den samlede forskningslitteratur. En række andre faktorer — som f.eks. både generel og specifik sprogforståelse og -fornemmelse, kongenialitet, interesse og flid — spiller store roller. Man må f.eks. sige, at oversættere som Niels Brunse og Karsten Sand Iversen, der ikke er forskere, hører til blandt de allerbedste. Dog er det jo også givet, at de netop ikke er ubekendte med eksisterende forskningsarbejder samt teori og metodologi;¹⁷¹ helt undværes kan den ikke.

Således vil jeg også kraftigt understrege, at forskning *ikke* er irrelevant for en oversætter, hvilket jeg vil uddybe i artiklen i næste nummer af *AIGIS*. De krav, som forskningen stiller, er ofte særdeles vigtige (f.eks. §§2, 5, 9-10), og — som mine mange paragrafegn i teksten ligeledes viser — forskningen kan uden tvivl bruges omfattende til at

169. En kritiker af denne artikel fremhæver, at oversættelse kan kaldes en del af forskningsprocessen i den forstand, at den er et fremragende *forskningsforberedende* redskab. Jeg er naturligvis helt enig i, at en forsker, der har forberedt sig på et bestemt arbejde ved at oversætte en relevant tekst, vil være særdeles velforberedt, men man fratager ved dette argument netop oversættelse den forskningsposition, som jeg ønsker at udvikle for den.

170. Se indledningen til afsnit 3.

171. Se Brunse (1994), der dog primært behandler "litterær oversættelse", som han betragter som en "kunststart".

forbedre resultatet af oversættelsen, uanset hvilket niveau oversætteren stræber efter.¹⁷² Dette er i særlig grad relevant for en ældre tekst, hvor kulturen som helhed er så anderledes og dårligere kendt end moderne tiders. Derfor vil en oversættelse af en græsk eller latinsk tekst — ikke mindst af en kompliceret, filosofisk forfatter som Platon¹⁷³ — undgå mange faldgruber, problemer og fejl, hvis oversætteren generelt er på omgangshøjde med forskningsprincipper og -metoder og med den nyeste forskning. Den bedste danske oversættelse fra latin i nyere tid: Peter Zeebergs oversættelse af Saxo Grammaticus, som er produceret af en forsker med stor oversættelseserfaring og i et samspil med udgiveren af den latinske tekst, Karsten Friis-Jensen, er et lysende eksempel herpå.¹⁷⁴ Jeg vil — måske lidt kontroversielt — hævde, at en oversætter af antikke (og middelalderlige) tekster, som ingen forskningsviden har om de relevante emner og discipliner, nødvendigvis må producere en dårlig oversættelse.

Uanset hvad man måtte mene om forskningsoversættelse, kan man dog med sikkerhed sige, at det er umuligt at ignorere forskningen, når man i sine indledninger vil give oplysninger om en række relevante emner. På den måde er pkt. 1b essentielt. Dette punkt har optaget størstedelen af denne artikel i skikkelse af 2b, og her gælder alle kravene i afsnit 3 ovenfor, hvis man vil betragte indledningerne som forskning; og hvis man vil hævde, at de er forskningsbaserede/tager "hensyn til" forskning, må der blandt andet ligge en dækkende forskningslitteratur til grund for dem (uanset om der refereres eksplicit til den eller ej), og denne må leve op til kravene. Det er ikke et nødvendigt krav til en oversættelse som *PSV*, at dette sker i strengeste forstand. Men en oversættelse med de generelle mål, som *PSV* har, nemlig på grundlag af moderne forskning at komme ud til en stor læserskare, som ikke nødvendigvis har et forhåndskendskab til relevante emner, må tage forskningsformidlings-delen ekstra alvorligt, idet den typiske læser ikke vil have mulighed for at vurdere indholdet.

172. Se afsnit 3.3.3 ovenfor og min artikel i næste nummer af *AIGIS*.

173. Om den særlige oversættelsesproblematik ved filosofiske tekster, se Rée (2001) og min artikel i næste nummer af *AIGIS*.

174. Zeeberg (2015²). Om oversætterens principper og metode(r), se Zeeberg (2000); Zeeberg (2003); Zeeberg (2004). Den latinske tekst (med Zeebergs danske oversættelse som paralleltekst) er udgivet i Friis-Jensen & Zeeberg (2005). Jeg har anmeldt udgaven i Bloch (2007).

Jeg er naturligvis udmærket klar over, at denne artikel er kontroversiel. Faktisk har flere kritikere af den ment, at jeg generelt stiller helt urealistisk høje krav til oversættelse og udenomsværkernes indhold. Jeg mener, at en stor del af mit svar på denne kritik faktisk er at finde i artiklens argumentation, men derudover vil jeg svare følgende:

1. at kravene ikke er absolutte, men et ideal;
2. at andre danske oversættelsesprojekter faktisk synes at være meget tættere på at leve op til dem;¹⁷⁵
3. at flere udenlandske oversættelsesprojekter forsøger at leve op til forskningskrav;¹⁷⁶
4. at en oversætter i virkeligheden ikke er tvunget til at leve op til et eneste af de nævnte “krav”, men at han så må acceptere, at det har betydning for, hvordan man skal karakterisere og bedømme resultatet;
5. at jeg — som det også fremgår af den generelle konklusion ovenfor — aldrig ville benægte, at man kan lave en oversættelse uden at leve op til de nævnte krav. Men for en antik tekst, der kræver betragtelige forkundskaber, vil forskning forbedre resultatet, og man kan med sikkerhed *ikke* skrive indledninger af den type, som *PSV* vil gøre, uden at leve op til nogle af de basale forskningskrav;
6. at vi endnu på dansk mangler at afprøve, hvilken indflydelse forskningsbaserede oversættelser (eller sågar “forskningsoversættelser”) af klassiske tekster vil kunne have ikke blot på andre disciplinere og et bredere publikums forståelse og brug af dem, men også på antikkens rolle i samtidslitteraturen. Professor Otto Steen Dues oversættelser viser, at det ikke er umuligt, at sådanne oversættelser kommer til at spille en større rolle. Dette må nødvendigvis være en forskningsopgave.

175. Således f.eks. de nyligt afsluttede oversættelser af *Islændingesagaerne* (= Lassen [2014]), som jeg beskriver lidt grundigere i artiklen i næste nummer af *AIGIS*.

176. Se især serien *Platon, Werke. Übersetzung und Kommentar* udgivet af E. Heitsch, C.W. Müller og K. Sier.

Tilbage står nu at grave dybere i punkt 1a og at undersøge de overordnede oversættelsesprincipper og -metoder, som en oversætter af klassiske tekster med fordel kan bruge. En sådan undersøgelse vil jeg foretage i en anden artikel, som publiceres i næste nummer af *AIGIS*, og som tager udgangspunkt i en diskussion af oversættelserne i *PSV*.

5. Litteratur¹⁷⁷

- Ahbel-Rappe, S. & R. Kamtekar (eds.) (2006). *A Companion to Socrates*, Malden, MA.
- Altman, W.H.F. (2010). "The Reading Order of Plato's Dialogues", *Phoenix* 64: 18-51.
- Amden, B. & P. Flensted-Jensen & T.H. Nielsen & A. Schwartz & Chr. G. Tortzen (eds.) (2002). *Noctes Atticae. 34 Articles on Graeco-Roman Antiquity and its Nachleben. Studies Presented to Jørgen Mejer on his Sixtieth Birthday March 18, 2002*, Copenhagen.
- Annas, J. (1985). "Self-Knowledge in Early Plato", i O'Meara (1985) 111-38.
- Annas, J. (2002). "What Are Plato's 'Middle' Dialogues in the Middle of?", i Annas & Rowe (2002) 1-23.
- Annas, J. (2003). *Plato. A Very Short Introduction*, Oxford.
- Annas, J. & C. Rowe (eds.) (2002). *New Perspectives on Plato, Modern and Ancient*, Cambridge, Mass. & London.
- Archie, A. (2015). *Politics in Socrates' Alcibiades. A Philosophical Account of Plato's Dialogue Alcibiades Major*, Heidelberg & New York & Dordrecht & London.
- Balansard, A. & I. Koch (eds.) (2013). *Lire les dialogues, mais lesquels et dans quel ordre? Définitions du corpus et interprétations de Platon*, Sankt Augustin.
- Barr, G.K. (2003). "Two Styles in the New Testament Epistles", *Literacy and Linguistic Computing* 18: 235-48.
- Benson, H.H. (ed.) (2006). *A Companion to Plato*, Malden, MA.

177. Jeg bør bemærke, at en del af den litteratur, som jeg har benyttet i denne artikel, er så ny, at *PSV* ikke har haft mulighed for at tage hensyn til den. Dette er imidlertid kun udtryk for, at jeg selv har villet bruge den nyeste forskning. Det ville ikke have været vanskeligt at argumentere for de samme pointer ved hjælp af litteratur, der er publiceret før 2009.

- Bloch, D. (2007). “[Anmeldelse af:] Saxo Grammaticus, *Gesta Danorum, Danmarkshistorien, bd. 1-2*, Latinsk tekst udgivet af Karsten Friis-Jensen, Dansk oversættelse ved Peter Zeeberg (København 2005)”, *AIGIS* 7.1: 1-15.
- Bloch, D. (2015). “Tekstkritiske udgaver og klassiske filologer. En analyse af udgaverne af de platoniske breve”, *AIGIS* 15.2: 1-18.
- Bluck, R.S. (ed.) (1961). *Plato's Meno*, Edited with Introduction and Commentary, Cambridge.
- Boas, G. (1948). “Fact and Legend in the Biography of Plato”, *Philosophical Review* 57: 439-57.
- Bobonich, C. (ed.) (2010a). *Plato's 'Laws'. A Critical Guide*, Cambridge.
- Bobonich, C. (2010b). “Introduction”, i Bobonich (2010a) 1-11.
- Bonitz, H. (1870). *Index Aristotelicus*, Berlin.
- Boyd, R.L. & J.W. Pennebaker (2015). “Did Shakespeare Write *Double Falsehood*? Identifying Individuals by Creating Psychological Signatures With Text Analysis”, *Psychological Science* 26: 570–82.
- Brandwood, L. (1990). *The Chronology of Plato's Dialogues*, Cambridge.
- Brandwood, L. (1992). “Stylometry and Chronology”, i Kraut (1992) 90-120.
- Brennan, J.G. (1978). “Alfred North Whitehead. Plato's Lost Dialogue”, *The American Scholar* 47: 515-24.
- Brennan, M. & R. Greenstadt (2009). “Practical Attacks Against Authorship Recognition Techniques”, i Haigh & Rychtyckjy (2009) 60-65.
- Brisson, L. (2005). “Socrates and the Divine Signal according to Plato's Testimony: Philosophical Practice as Rooted in Religious Tradition”, i Destrée & Smith (2005) 1-12.
- Brisson, L. (2013). “Les classifications de dialogues chez Diogène Laërce: enjeux interprétatifs”, i Balansard & Koch (2013) 43-58.
- Brunette, L. (2000). “Towards a Terminology for Translation Quality Assessment”, *The Translator* 6: 169-82.
- Brunse, N. (1994). “Litterær oversættelse”, i Hjørnager Pedersen & Krogh-Hansen (1994) 79-92.

- Burnet, J. (ed.) (1907). *Platonis Opera, Tomus V: Tetralogiam IX Definitiones et Spuria continens*, Scriptorum Classicorum Bibliotheca Oxoniensis, Oxford.
- Burnyeat, M. & M. Frede (2015). *The Seventh Platonic Letter. A Seminar*, Edited by Dominic Scott, Oxford.
- Burrows, J. (1987). *Computation into Criticism: A Study of Jane Austen's Novels and an Experiment in Method*, Oxford.
- Burrows, J.F. (1992). "Computers and the Study of Literature", i Butler (1992) 167-204.
- Burrows, J. & H. Craig (2012). "Authors and Characters", *English Studies* 93: 292–309.
- Butler, C.S. (ed.) (1992). *Computers and Written Texts*, Oxford & Cambridge, Mass.
- Campbell, L. (ed.) (1867). *The Sophistes and Politicus of Plato*, With a Revised Text and English Notes, Oxford.
- Collin, F. & S. Køppe (eds.) (2003). *Humanistisk videnskabsteori*, København (1. ed. 1995).
- Collini, S. (2012). *What Are Universities For?*, London.
- Consigny, S. (2001). *Gorgias. Sophist and Artist*, Columbia, South Carolina.
- Cooper, J.M. (ed.) (1997). *Plato: Complete Works*, Edited, with Introduction and Notes, by J.M. Cooper, Associate Editor D.S. Hutchinson, Indianapolis & Cambridge.
- Corey, D.C. (2015). *Sophists in Plato's Dialogues*, New York.
- Craig, H. & A.F. Kinney (eds.) (2009). *Shakespeare, Computers, and the Mystery of Authorship*, Cambridge.
- Danesi, M. (2016). *Language, Society, and New Media. Sociolinguistics Today*, New York & London.
- Denyer, N. (ed.) (2001). *Plato: Alcibiades*, Edited by N. Denyer, Cambridge.
- Destrée, P. & N.D. Smith (eds.) (2005). *Socrates' Divine Sign: Religion, Practice, and Value in Socratic Philosophy*, i *Apeiron: A Journal for Ancient Philosophy and Science*, vol. 38.2.
- Diels, H. (1900). "[Anmeldelse af:] Io. Burnet (ed.), *Platonis Opera, Tomus I: Tetralogias I-II continens* (Oxford 1900)", *Deutsche Literaturzeitung* 23, 2. Juni: 1502-1503.

- Diès, A. (ed.) (1923). *Oeuvres complètes, Tome VIII — 2e partie: Théétète*, Texte établi et traduit, Paris.
- Diès, A. (ed.) (1925). *Oeuvres complètes, Tome VIII — 3e partie: Le Sophiste*, Texte établi et traduit, Paris.
- Dillon, J. (1977). *The Middle Platonists. A Study of Platonism 80 B.C. to A.D. 220*, London.
- Dillon, J. (1989). "Tampering with the *Timaeus*. Ideological Emendations in Plato, with Special Reference to the *Timaeus*", *American Journal of Philology* 110: 50-72.
- Dillon, J. (2003). *The Heirs of Plato. A Study of the Old Academy (347-274 BC)*, Oxford.
- Dodds, E.R. (ed.) (1959). *Plato: Gorgias*, A Revised Text with Introduction and Commentary, Oxford.
- Dodds, E.R. (1977). *Missing Persons: An Autobiography*, Oxford.
- Duke, E.A. & W.F. Hicken & W.S.M. Nicoll & D.B. Robinson & J.C.G. Strachan (eds.) (1995). *Platonis Opera, Tomus I: Tetralogias I-II continens*, Oxford.
- Dunn, M. (1974). "The Organization of the Platonic Corpus Between the First Century B.C. and the Second Century A.D.", PhD dissertation, Yale University.
- Dunn, M. (1976). "Iamblichus, Thrasyllus, and the Reading Order of the Platonic Dialogues", i Harris (1976) 59-80.
- Dunshirn, A. (2010). *Logos bei Platon als Spiel und Ereignis*, Würzburg.
- Dušanić, S. (2008). "Hippias the Elean. The Revolutionary Activities and Political Attitudes of a Sophist", *Aevum* 82: 41-50.
- Edelstein, L. (1966). *Plato's Seventh Letter*, Leiden.
- Emmeche, C. & J. Faye (eds.) (2010). *Hvad er forskning? Normer, videnskab og samfund*, Frederiksberg.
- Evangeliou, C.C. (2001). "European Philosophy: Simply a Series of Footnotes to Plato?", *Mediterranean Studies* 10: 167-80.
- Faye, J. (2000). *Athenes kammer. En filosofisk indføring i videnskabernes enhed*, Frederiksberg.
- Forster, M. (2002). "Friedrich Daniel Ernst Schleiermacher", i E.N. Zalta (ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2002 Edition), URL = <http://plato.stanford.edu/entries/schleiermacher/>.

- Forsyth, R.S. (1999). "Stylochronometry with Substrings, or: a Poet Young and Old", *Literary and Linguistic Computing* 14: 467-77.
- Foster, D. (2001). *Author Unknown: Tales of a Literary Detective*, New York.
- Friis-Jensen, K. & P. Zeeberg (ed./trans.) (2005). *Saxo Grammaticus: Gesta Danorum, Danmarkshistorien, bd. 1-2*, Latinsk tekst udgivet af Karsten Friis-Jensen, Dansk oversættelse ved Peter Zeeberg, København.
- Friis Johansen, K. (1991). *Den europæiske filosofis historie, Bind. 1: Antikken*, København.
- Gaiser, K. (1980). "Plato's Enigmatic Lecture 'On the Good'", *Phronesis* 25: 5-37.
- Gilbert, S. (ed.) (1957). *Letters of James Joyce*, vol. I, New York.
- Gill, C. (2006). "The Platonic Dialogue", i Gill & Pellegrin (2006) 136-50.
- Gill, M.L. & P. Pellegrin (eds.) (2006). *A Companion to Ancient Philosophy*, Malden, MA.
- Gregersen, H. & Chr. G. Tortzen (2015). "Interview med Christian Gorm Tortzen, hovedredaktør af Platons samlede værker I-VI", *Logos: Klassikerforeningens medlemsblad* 3. oktober 2015: 58-65.
- H&R I = Høeg, C. & H. Ræder (eds.) (1932). *Platons Skrifter. Bind 1: Protagoras, Ion, Hippias Minor, Laches, Charmides, Lysis, Euthyfron, Sokrates' Forsvarstale, Kriton*, København.
- H&R II = Høeg, C. & H. Ræder (eds.) (1933). *Platons Skrifter. Bind 2: Euthydemos, Hippias Maior, Gorgias, Menexenos, Menon*, København.
- H&R III = Høeg, C. & H. Ræder (eds.) (1934). *Platons Skrifter. Bind 3: Kratylos, Symposion, Faidon*, København.
- H&R IV = Høeg, C. & H. Ræder (eds.) (1934). *Platons Skrifter. Bind 4: Staten (1)*, København.
- H&R V = Høeg, C. & H. Ræder (eds.) (1935). *Platons Skrifter. Bind 5: Staten (2)*, København.
- H&R VI = Høeg, C. & H. Ræder (eds.) (1936). *Platons Skrifter. Bind 6: Faidros, Theaitetos, Parmenides*, København.
- H&R VII = Høeg, C. & H. Ræder (eds.) (1939). *Platons Skrifter. Bind 7: Sofisten, Statsmanden, Filebos*, København.

- H&R VIII = Høeg, C. & H. Ræder (eds.) (1940). *Platons Skrifter. Bind 8: Timaios, Kritias, Breve*, København.
- H&R IX = Høeg, C. & H. Ræder (eds.) (1940). *Platons Skrifter. Bind 9: Lovene (1)*, København.
- H&R X = Høeg, C. & H. Ræder (eds.) (1941). *Platons Skrifter. Bind 10: Lovene (2), Epinomis, Theages, Rivalerne, Hipparchos, Alkibiades 1, Alkibiades 2, Kleitofon, Minos, Epigrammer*, København.
- Hagen, J.Z. (2000). *Erkendelse og sandhed. Teoretisk filosofi*, København.
- Haigh, K. & N. Rychtyckjy (eds.) (2009). *Proceedings of the Twenty-First Conference on Innovative Applications of Artificial Intelligence*, Menlo Park, California.
- Harbsmeier, M. & J. Kitzbichler & K. Lubitz & Mindt (eds.) (2008). *Übersetzung antiker Literatur. Funktionen und Konzeptionen im 19. und 20. Jahrhundert*, Berlin & New York.
- Harris, R.B. (ed.) (1976). *The Significance of Neoplatonism*, Norfolk, Va.
- Helms, P. (1929). *Sofisterne, Sokrates og de Ensidige Sokratiske Retninger*, København & Oslo.
- Hercher, R. (ed.) (1873). ΕΠΙΣΤΟΛΟΓΡΑΦΟΙ ΗΛΛΗΝΙΚΟΙ / *Epistolographi Græci. Recensuit, recognovit adnotatione critica et indicibus instruxit*, Paris.
- Hjørnager Pedersen, V. & N. Krogh-Hansen (eds.) (1994). *Oversættelseshåndbogen*, København.
- Hodkinson, O. & P.A. Rosenmeyer & E. Bracke (eds.) (2013). *Epistolary Narratives in Ancient Greek Literature*, Leiden & Boston.
- Hogan, P.C. (ed.) (2011). *The Cambridge Encyclopedia of The Language Sciences*, Cambridge.
- Holmes, D.I. (1998). "The Evolution of Stylometry in Humanities Scholarship", *Literary and Linguistic Computing* 13: 111-17.
- Hoover, D.L. (2007). "Quantitative Analysis and Literary Studies", i Siemens & Schreibman (2007) 517-33.
- Hose, M. (2016). "Philosophical Writing. Treatise, Dialogue, Diatribe, Epistle", i Hose & Schenker (2016) 235-55.
- Hose, M. & D. Schenker (eds.) (2016). *A Companion to Greek Literature*, Malden, MA.

- House, J. (2015). *Translation Quality Assessment*, London & New York.
- Howland, J. (1991). "Re-Reading Plato. The Problem of Platonic Chronology", *Phoenix* 45: 189-214.
- Jakobsen, A.L. (ed.) (1994). *Translating LSP Texts. Some Theoretical Considerations*, Copenhagen.
- Jantzen, J. (2008). " „... daß ich nämlich sterben will, wenn der Platon vollendet ist‘. Schleiermachers Übersetzung des Platon", i Harbsmeier & Kitzbichler & Lubitz & Mindt (2008) 29-48.
- Jirsa, J. (2009). "Authenticity of the *Alcibiades* I: Some Reflections", *Listy filologické* 132: 225-44.
- Joyal, M. (ed.) (2000). *The Platonic Theages, An Introduction, Commentary, and Critical Edition*, Stuttgart.
- Jørgensen, S.L. (2015). "Appearance and Reality. Socrates' Aims and Strategies in Plato's *Cratylus*", Ph.d.-afhandling, Københavns Universitet.
- Kahn, C.H. (1996). *Plato and the Socratic Dialogue. The Philosophical Use of a Literary Form*, Cambridge.
- Kahn, C. (2002). "On Platonic Chronology", i Annas & Rowe (2002) 93-127.
- Kahn, C.H. (2015). "[Anmeldelse af:] Burnyeat, M. & M. Frede, *The Pseudo-Platonic Seventh Letter*, ed. Dominic Scott (Oxford 2015)", *Notre Dame Philosophical Review*, 2015.11.09, URL = <https://ndpr.nd.edu/news/62135-the-pseudo-platonic-seventh-letter/>
- Kaimio, M. (ed.) (2000). *Filosofen och publiken*, Helsinki.
- Kenny, A. (1986). *A Stylometric Study of the New Testament*, Oxford.
- Kerferd, G.B. (ed.) (1981). *The Sophists and Their Legacy*, Wiesbaden.
- Kestemont, M. (2012). "Stylometry for Medieval Authorship Studies. An Application to Rhyme Words", *Digital Philology. A Journal of Medieval Cultures* 1: 42-72.
- Keyser, P. (1992). "Review Article: Stylometric Method and the Chronology of Plato's Works. Leonard Brandwood, *The Chronology of Plato's Dialogues* (Cambridge: Cambridge U. Press, 1990) ..", *Bryn Mawr Classical Review* 3.1: 58-74.

- Kitzbichler, J. & K. Lubitz & N. Mindt (eds.) (2009a). *Dokumente zur Theorie der Übersetzung antiker Literatur in Deutschland seit 1800*, Berlin & New York.
- Kitzbichler, J. & K. Lubitz & N. Mindt (2009b). *Theorie der Übersetzung antiker Literatur in Deutschland seit 1800*, Berlin & New York.
- Kjørup, S. (2008²). *Menneskevidenskaberne, 2 bind. Bd. 1: Humanioras historie og grundproblemer. Bd. 2: Humanistiske forskningstraditioner*, Frederiksberg (1. ed. 1996).
- Knab, R. (2006). *Platons Siebter Brief*, Einleitung, Text, Übersetzung, Kommentar, Hildesheim.
- Kraut, R. (2013²). "Plato", i E.N. Zalta (ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2015 Edition [minor correction]), URL = <http://plato.stanford.edu/archives/spr2015/entries/plato/> (1. ed. 2004).
- Krämer, H. (2014). *Gesammelte Aufsätze zu Platon*, Hrsg. von Dagmar Mirbach, Berlin & Boston.
- Köhler, R. & G. Altmann & R.G. Piotrowski (eds.) (2005). *Quantitative Linguistik — Quantitative Linguistics. Ein internationales Handbuch — An International Handbook*, Berlin & New York.
- Laan, N.M. (1995). "Stylometry and Method. The Case of Euripides", *Literary and Linguistic Computing* 10: 271-78.
- Lamm, J.A. (2013). "Plato's Dialogues as a Single Work of Art: Friedrich Schleiermacher's *Platons Werke*", i Balansard & Koch (2013) 173-88.
- Lassen, A. (ed.) (2014). *Islændingasagaerne. Samtlige sagaer og niogfyrre totter*, vols. I-V, Reykjavik.
- Ledger, G.R. (1989). *Recounting Plato. A Computer Analysis of Plato's Style*, Oxford.
- Lilhav, P. (2015). "Fodnoterne til Platon. En historie om 'afmontering' og 'okkupation' ", *Logos: Klassikerforeningens medlemsblad* 3. oktober 2015: 42-53.
- Long, A.A. (2006). "How Does Socrates' Divine Sign Communicate with Him?", i Ahbel-Rappe & Kamtekar (2006) 63-74.
- Love, H. (2002). *Attributing Authorship. An Introduction*, Cambridge.

- Lutosławski, W. (1897). *The Origin and Growth of Plato's Logic, With an Account of Plato's Style and of the Chronology of His Writings*, London & New York & Bombay.
- Lännström, A. (2012). "Trusting the Divine Voice: Socrates and His Daimonion", *Apeiron* 45: 32-49.
- Mansfeld, J. (1994). *Prolegomena. Questions to be Settled Before the Study of an Author, or a Text*, Leiden & New York & Köln.
- Mayhew, R. (2011). *Prodicus the Sophist*, Oxford.
- McMenamin, G.R. (2002). *Forensic Linguistics. Advances in Forensic Stylistics*, With contributions by D. Choi & P.J. Mistry & S. Morton & W. Yasuda, Boca Raton & al.
- Mejer, J. & Chr. G. Tortzen (trans.) (2000). *Kend dig selv. Et Platon-udvalg*, København.
- Méridier, L. (ed.) (1931). *Oeuvres complètes, Tome V — 1re partie: Ion – Ménexène - Euthydème*, Texte établi et traduit, Paris.
- Michaëlis, B.T. (2012). "Dilettantisk anmeldelse", *Gymnasieskolen* 6: 45.
- Moore-Blunt, J. (ed.) (1985). *Platonis Epistulae*, Bibliotheca Teubneriana, Leipzig.
- Mosteller, F. & D.L. Wallace (1990²). *Applied Bayesian and Classical Inference. The Case of The Federalist Papers*, New York & Berlin & Heidelberg & Tokyo (1. ed. 1964 med titlen: *Inference and Disputed Authorship: The Federalist*).
- Muir, J. (2009). *Life and Letter in the Ancient Greek World*, London & New York.
- Nails, D. (2006). "The Life of Plato of Athens", i Benson (2006) 1-12.
- Nails, D. & H. Thesleff (2003). "Early Academic Editing. Plato's *Laws*", i Scolnicov & Brisson (2003) 14-29.
- Nicholson, G. (1999). *Plato's Phaedrus. The Philosophy of Love*, West Lafayette, Ind.
- Nussbaum, M.C. (2010). *Not for Profit. Why Democracy Needs the Humanities*, Princeton, NJ. & Oxford.
- Nyberg, T. (ed.) (2004). *Saxo and the Baltic Region. A Symposium*, Odense.
- O'Meara, D.J. (ed.) (1985). *Platonic Investigations*, Washington.
- Oakes, M. & A. Pichler (2013). "Computational Stylometry of Wittgenstein's 'Diktat für Schlick' ", *Bergen Language and Linguistic Studies* 3: 221-39.

- Papakitsos, E.C. (2011). "Computerized Scansion of Ancient Greek Hexameter", *Literary and Linguistic Computing* 26: 57-69.
- Pedersen, D.B. & S. Køppe & F. Stjernfelt (eds.) (2015). *Kampen om disciplinerne. Viden og videnskabelighed i humanistisk forskning*, København.
- Persson, S. (2012a). "[Anmeldelse af:] Mejer, J. & Chr. G. Tortzen (eds.), *Platon — Samlede Værker III*", *Gymnasieskolen* 5: 45.
- Persson, S. (2012b). "Tak for kritikken", *Gymnasieskolen* 7: 45.
- Petersen, A.K. (2014) "Platon til tre generationer. En reviewartikel om den nye danske Platonoversættelse", *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift* 61: 122-28.
- PSV I = Mejer, J. & Chr. G. Tortzen (eds.) (2009). *Platons samlede værker i ny oversættelse. Bind I: Euthyphron, Sokrates' forsvarstale, Kriton, Phaidon, Kratylos, Theaitetos, Sofisten*, København.
- PSV II = Mejer, J. & Chr. G. Tortzen (eds.) (2010). *Platons samlede værker i ny oversættelse. Bind II: Statsmanden, Parmenides, Philebos, Symposium, Phaidros, Alkibiades, Den anden Alkibiades*, København.
- PSV III = Mejer, J. & Chr. G. Tortzen (eds.) (2011). *Platons samlede værker i ny oversættelse. Bind III: Hipparchos, Rivalerne, Theages, Charmides, Laches, Lysis, Euthydemos, Protagoras, Gorgias, Menon, Den store Hippias, Den lille Hippias*, København.
- PSV IV = Mejer, J. & Chr. G. Tortzen (eds.) (2013). *Platons samlede værker i ny oversættelse. Bind IV: Ion, Menexenos, Kleitophon, Staten, Timaios, Kritias, Minos*, København.
- PSV V = Mejer, J. & Chr. G. Tortzen (eds.) (2014). *Platons samlede værker i ny oversættelse. Bind V: Lovene I-XII, Epinomis*, København.
- PSV VI = Mejer, J. & Chr. G. Tortzen (eds.) (2015). *Platons samlede værker i ny oversættelse. Bind VI: Breve, Definitioner, Om det retfærdige, Om dygtighed, Demodokos, Sisyphos, Eryxias, Axiochos, Halkyon, Epigrammer*, København.
- Press, G.A. (ed.) (2000a). *Who Speaks for Plato? Studies in Platonic Anonymity*, Lanham & Boulder & New York & Oxford.
- Press, G.A. (2000b). "The Logic of Attributing Characters' Views to Plato", i Press (2000a) 27-38.
- Press, G.A. (2007). *Plato. A Guide for the Perplexed*, London & New York.

- Press, G.A. (ed.) (2012). *The Continuum Companion to Plato*, London & New York.
- Rée, J. (2001). "The Translation of Philosophy", *New Literary History* 32: 223-57.
- Renaud, F. & H. Tarrant (2015). *The Platonic Alcibiades I. The Dialogue and Its Ancient Reception*, Cambridge.
- Rijksbaron, A. (ed.) (2007). *Plato, Ion, Or: On the Iliad*, Leiden & Boston.
- Ritter, C. (1888). *Untersuchungen über Platon*, Stuttgart.
- Ritter, C. (1910). *Neue Untersuchungen über Platon*, München.
- Robinson, T.M. (1992). "Plato and the Computer", *Ancient Philosophy* 12: 375-82.
- Rosenmeyer, P.A. (2001). *Ancient Epistolary Fictions. The Letter in Greek Literature*, Cambridge.
- Roskam, G. (2014). "Voice or Vision?: Socrates' Divine Sign and Homeric Epiphany in Late Platonism and Beyond", *American Journal of Philology* 135: 359-85.
- Rowe, C. (2006). "Interpreting Plato", i Benson (2006) 13-24.
- Rowe, C. (2007). "[Anmeldelse af:] *Platons Siebter Brief*, Einleitung, Text, Übersetzung, Kommentar (Hildesheim 2006)", *Exemplaria classica* 11: 291-98.
- Royal, K.D. (2012). "Using Stylometric Techniques to Evaluate New Testament Authorship", *Journal of MultiDisciplinary Evaluation* 8, No. 19: 1-7.
- Rudman, J. (2011). "Stylometrics", i Hogan (2011) 817-19.
- Rudman, J. (2012). "The State of Non-Traditional Authorship Attribution Studies—2012: Some Problems and Solutions", *English Studies* 93: 259-74.
- Sayre, K.M. (2006). *Metaphysics and Method in Plato's Statesman*, Cambridge.
- Schanz, H.-J. (2000). *Platon*, Århus.
- Schleiermacher, F.D.E. (1838 [1813]). "Ueber die verschiedenen Methoden des Uebersetzens", i Schleiermacher (1838) 207-45 (genoptrykt i Störig [1963] 38-70; nyudgivet i Schleiermacher [2002] 67-93, hvorfra genoptrykt i Kitzbichler & Lubitz & Mindt [2009a] 59-81).
- Schleiermacher, F.D.E. (1838). *Sämmtliche Werke, Dritte Abtheilung: Zur Philosophie, Zweiter Band*, Berlin.
- Schleiermacher, F. (trans.) (1861 [1809]). *Platons Werke*, II.3, Dritte Auflage, Berlin.

- Schleiermacher, F.D.E. (2002). *Kritische Gesamtausgabe*, Erste Abteilung: Schiften und Entwürfe, Band 11: *Akademievorträge*, herausgegeben von M. Rössler unter Mitwirkung von L. Emersleben, Berlin & New York.
- Schoenbaum, S. (1966). *Internal evidence and Elizabethan dramatic authorship: An Essay in Literary History and Method*, Evanston.
- Scolnicov, S. & L. Brisson (eds.) (2003). *Plato's Laws: From Theory into Practics*, Sankt Augustin.
- Sedley, D. (2003). *Plato's Cratylus*, Cambridge.
- Sevelsted, R. (2012). *Den platoniske dialog Theages. Oversættelse og fortolkning*, København.
- Siemens, R. & S. Schreibman (eds.) (2007). *A Companion to Digital Literary Studies*, Malden, MA.
- Sigelman, L. & W. Jacobi (1996). "The Not-So-Simple Art of Imitation: Pastiche, Literary Style, and Raymond Chandler", *Computers and the Humanities* 30: 11-28.
- Slings, S.R. (1989). "[Anmeldelse af:] J. Moore-Blunt (ed.), *Platonis Epistulae* (Leipzig 1985)", *Mnemosyne* 42: 192-98.
- Slings, S.R. (ed.) (1999). *Plato: Clitophon*, Edited with Introduction, Translation and Commentary, Cambridge.
- Slings, S.R. (ed.) (2003). *Platonis Rempublicam*, Oxford.
- Souilhé, J. (ed.) (1926). *Platon. Oeuvres complètes, Tome XIII — 1re partie: Lettres*, Texte établi et traduit, Association Guillaume Budé, Paris.
- Stalley, R.F. (1983). *An Introduction to Plato's Laws*, Oxford.
- Stamatatos, E. (2009). "A Survey of Modern Authorship Attribution Methods", *Journal of the American Society for Information Science and Technology* 60: 538–56.
- Stamou, C. (2008). "Stylochronometry: Stylistic Development, Sequence of Composition, and Relative Dating", *Literary and Linguistic Computing* 23: 181-99.
- Störig, H.J. (ed.) (1963). *Das Problem des Übersetzens*, Darmstadt.
- Szlezák, T.A. (1985). *Platon und die Schriftlichkeit der Philosophie. Teil 1. Interpretationen zu den frühen und mittleren Dialogen*, Berlin & New York.

- Szlezák, T.A. (2004). *Platon und die Schriftlichkeit der Philosophie. Teil 2. Das Bild des Dialektikers in Platons späten Dialogen*, Berlin & New York.
- Sørensen, H.S. (1994). "Knowledge and LSP Translation. When Does a Translator Have to be Unfaithful? Some Cases of LSP Translation", i Jakobsen (1994) 13-31.
- Tarrant, H. (1993). *Thrasylan Platonism*, Ithaca, New York.
- Tarrant, H. (2013). "Tetralogies IV and VII: Key to the Thrasylan Reading-Order", i Balansard & Koch (2013) 1-24.
- Taylor, C.C.W. & M.-K. Lee (2015²). "The Sophists", i E.N. Zalta (ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2015 Edition, 1. ed. 2011), URL = <http://plato.stanford.edu/archives/fall2015/entries/sophists/>.
- Thesleff, H. (1967). *Studies in the Styles of Plato*, Helsinki.
- Thesleff, H. (1982). *Studies in Platonic Chronology*, Helsinki.
- Thesleff, H. (1999). *Studies in Plato's Two-Level Model*, Helsinki.
- Thesleff, H. (2000). "För vem skrev Platon?", i Kaimio (2000) 1-15.
- Thesleff, H. (2002). "Plato and His Public", i Amden & Flensted-Jensen & Nielsen & Schwartz & Tortzen (2002) 289-301.
- Tigerstedt, E.N. (1977). *Interpreting Plato*, Stockholm.
- Trapp, M. (ed.) (2003). *Greek and Latin Letters. An Anthology with Translation*, Cambridge.
- Tuldava, J. (2005). "Stylistics, author identification", i Köhler & Altmann & Piotrowski (2005) 368-87.
- Tymoczko, M. (1994). *The Irish Ulysses*, Berkeley & Los Angeles & London.
- van Ophuijsen, J.M. & M. van Raalte & P. Stork (eds.) (2013). *Protagoras of Abdera. The Man, His Measure*, Leiden & Boston.
- Vlastos, G. (1991). *Socrates. Ironist and Moral Philosopher*, Cambridge.
- Whissell, C. (1996). "Traditional and Emotional Stylometric Analysis of the Songs of Beatles Paul McCartney and John Lennon", *Computers and the Humanities* 30: 257-65.
- Whitehead, A.N. (1929). *Process and Reality. An Essay in Cosmology*, New York.

- Whittaker, J. & P. Louis (eds.) (1990). *Alcinoos: Enseignement des doctrines de Platon*, Introduction, texte établi et commenté par John Whittaker, et traduit par Pierre Louis, Paris.
- Young, C.M. (1994). "Plato and Computer Dating. A Discussion of Gerard R. Ledger, *Re-counting Plato: A Computer Analysis of Plato's Style*, and Leonard Brandwood, *The Chronology of Plato's Dialogues*", *Oxford Studies in Ancient Philosophy* 12: 227-50.
- Zeeberg, P. (2000). "Hver tid sin Saxo", *Bogens verden. Tidsskrift for litteratur og kultur* 82.4: 3-7.
- Zeeberg, P. (2003). "Saxo på dansk", *Mål og mæle* 3: 5-12.
- Zeeberg, P. (2004). "Translating Saxo", i Nyberg (2004) 13-22.
- Zeeberg, P. (trans.) (2015²). *Saxos Danmarkshistorie, bd. 1-2*, København (1. ed. 2000).
- Zilioli, U. (2007). *Protagoras and the Challenge of Relativism. Plato's Subtlest Enemy*, Aldershot & Burlington, VT.
- Zuckert, C.H. (2009). *Plato's Philosophers. The Coherence of the Dialogues*, Chicago & London.